

Introducció

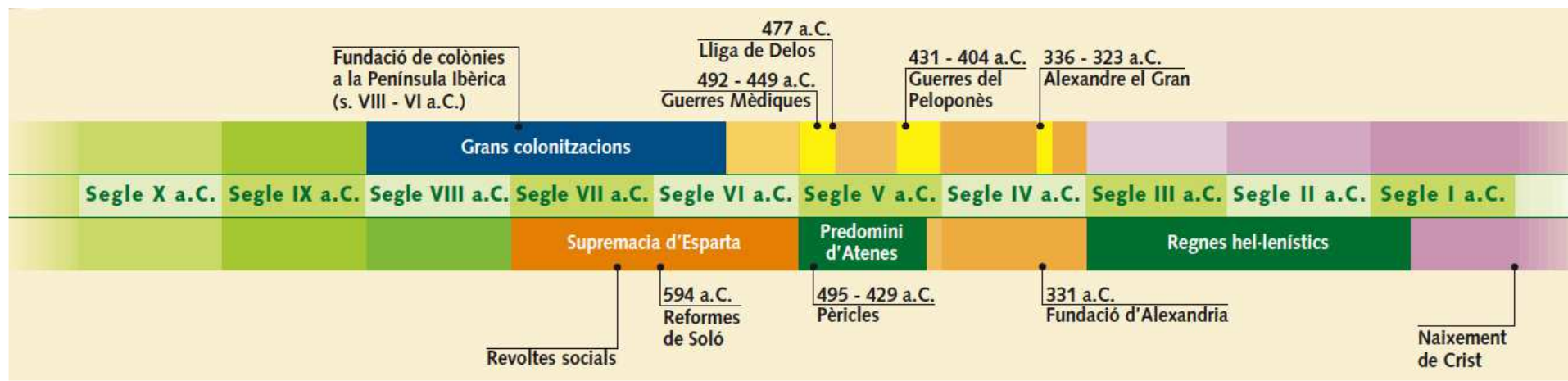
La civilització grega va néixer a les costes de la península Balcànica i a les illes del mar Egeu, i després es va difondre per una gran part del litoral mediterrani.

Els grecs es van organitzar en petites ciutats independents: les polis. Tot i que eren autònomes, totes les polis gregues estaven unides per dos lligams culturals molt forts: una mateixa llengua i una mateixa religió.

Les primeres polis estaven governades per una minoria d'aristòcrates, grans propietaris de terres, que van formar governs oligàrquics.

El segle V a.C., a la ciutat d'Atenes va començar un nou sistema polític: la democràcia, que consistia en el govern dels ciutadans.

El segle IV a.C., Filip II, rei de Macedònia, va sotmetre sota la seva corona totes les ciutats gregues i, després, el seu fill Alexandre el Gran va crear un gran Imperi que es va estendre cap a l'Orient. Aleshores, la cultura grega es va expandir cap a d'altres grans civilitzacions.

1. El naixement del món grec

• 1.1. L'ESPAI FÍSIC

- La civilització grega va néixer a la península Balcànica i a la costa i a les illes del mar Egeu. És de relleu muntanyós, amb valls estretes difícils de comunicar-se entre elles; la costa és extensa i retallada.
- Aquest medi físic va afavorir la fragmentació política de Grècia. No hi va haver un gran Estat grec, com Egipte o Mesopotàmia, sinó que hi van proliferar les ciutats estat (*polis*) independents.
- El clima càlid i sec hi va propiciar l'agricultura de tipus mediter-rani. La majoria dels grecs eren pagesos que conreaven blat, oliveres i vi-nya i tenien ramats de cabres i d'ovelles.
- L'extensa costa i el gran nombre d'illes que envolten la península van afavorir el desenvolupament de les activitats de pesca i d'un comerç pròsper per tot el mar Mediterrani.

• 1.2. UNA MATEIXA CIVILITZACIÓ

- Malgrat aquesta fragmentació política en diverses polis, els grecs tenien molts lligams en comú i es consideraven membres d'una mateixa cultura: l'Hèl·lade (*Hel·las* en grec, terra d'hel·lens), que es basava en dos grans pilars: la llengua i la religió.
- Tots els habitants de Grècia parlaven una mateixa llengua, el grec, i l'escriuien amb el mateix alfabet. Els dos poemes d'Homer n'expliquen els orígens i també les gestes dels avantpassats. La *Ilíada* i l'*Odissea*, que narren les gestes dels primers reis, es van convertir en la base de l'educació dels joves grecs.
- A més, tots els grecs adoraven els mateixos déus. Com a religió politeista que era, els grecs creien en l'existència de nombroses divinitats, considerades superiors perquè eren immortals i tenien uns poders extraordinaris.
- Consideraven que els déus eren antropomorfs, és a dir, que s'assemblaven físicament i psíquicament als éssers humans i que personificaven les formes de l'Univers. Habitaven a la muntanya sagrada de l'Olimp. Zeus era considerat el pare dels déus i dels homes.

•Hè·lade (en grec, *Hellas*, terra d'hel·lens) designava la cultura de tot el conjunt de regions que formaven l'antiga Grècia.

Per escriure els grecs utilitzaven una escriptura alfabètica; va ser la primera que va incorporar les vocals.

Màscara d'Agamèmnnon, peça d'orfebreria micènica trobada en una tomba, 1550 a.C.

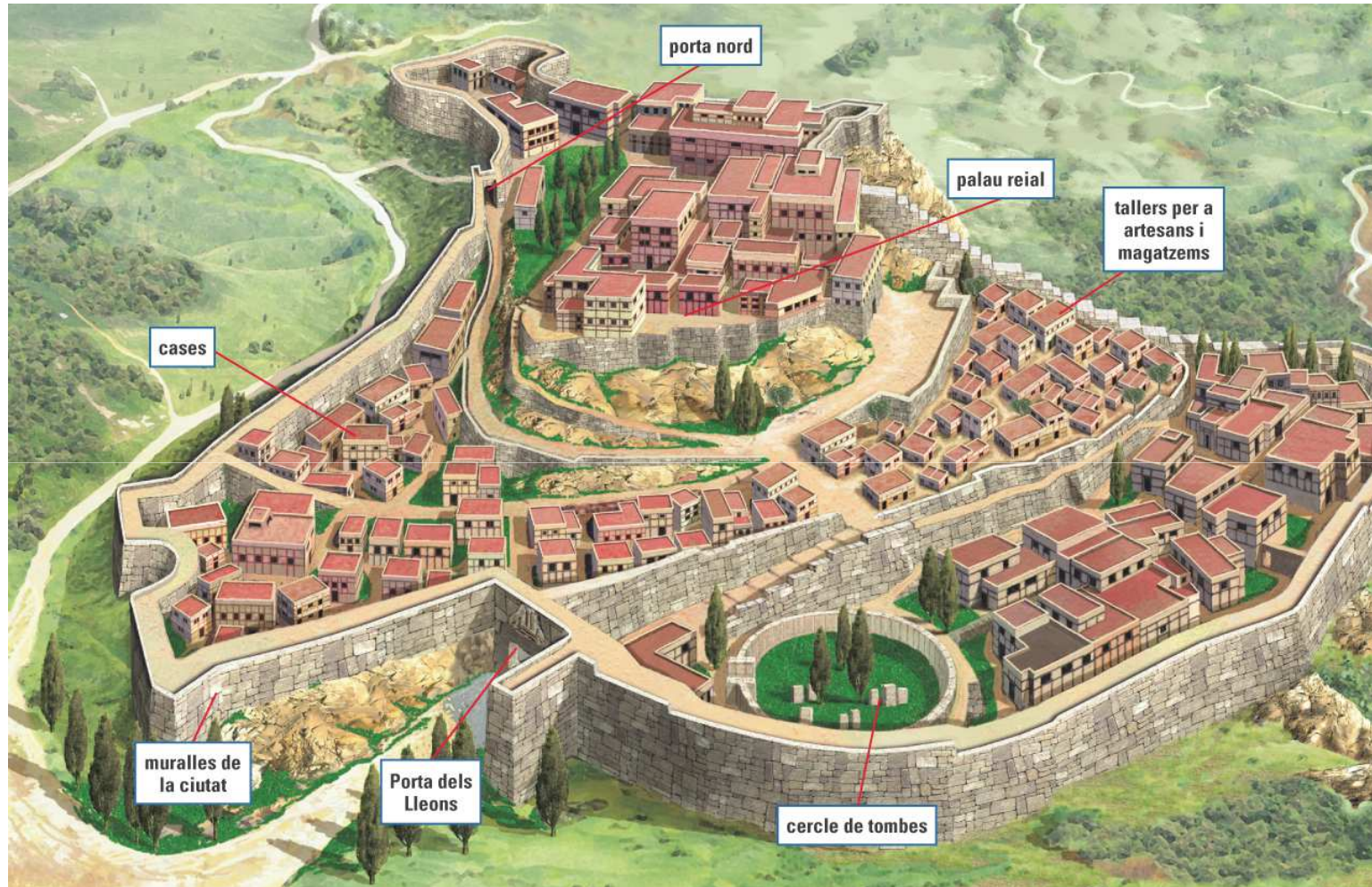

- **1.3. ELS PRIMERS GRECS**

- Els grecs van ser el resultat d'una barreja de diversos pobles que, en onades successives, es van instal·lar a les terres de Grècia i es van relacionar amb la població autòctona.
- Cap a l'any 2000 a.C. els aqueus, un poble indoeuropeu procedent del nord, es van establir en terra grega. Aquest poble també era anomenat micènic pel fet que Micenes va ser la ciutat aquea més important.
- Els micènics vivien en ciutats emmurallades, utilitzaven armes de bronze i carros de guerra i van establir relacions comercials amb l'Àsia Menor.
- Cap al 1200 a.C. els doris, també procedents del nord, es van establir a Grècia, van conquerir moltes ciutats i es van convertir en el nou grup dominant. Pressionats pels doris, molts aqueus es van desplaçar cap a les costes de l'Àsia Menor i hi van fundar diverses ciutats.

porta nord

palau reial

tallers per a
artesans i
magatzems

cases

muralles de
la ciutat

Porta dels
Lleons

cercle de tombes

La grècia antiga

- Els antecedents de l'antiga Grècia se situen en el territori de l'illa de Creta i a la península del Peloponès, on es van desenvolupar dues civilitzacions riques i pròsperes: la civilització cretenca o minoica i la micènica.

La civilització cretenca

A l'illa de Creta, entre el 2500 a. C. i el 1450 a. C. es va desenvolupar la civilització cretenca o minoica.

La base econòmica dels cretencs era l'agricultura i la ramaderia. També van desenvolupar un comerç marítim molt actiu amb altres pobles de la Mediterrània gràcies a la seva important flota. Intercanviaven productes agrícoles i manufactures artístiques principalment per metalls.

D'aquesta civilització es conserven restes de grans palaus, com el de Cnossos o el de Fest, que eren la residència del príncep que governava la ciutat.

Les parets d'aquests palaus estaven decorades amb pintures al fresc, que representaven escenes animals i vegetals molt estilitzades. També s'hi han trobat restes de ceràmica pintada.

Tenien un sistema d'escriptura pictogràfic, que posteriorment es va anar simplificant i va donar lloc als sistemes d'escriptura coneguda com a lineal A i lineal B.

Mègaron de la reina amb el fris dels dofins. Palau de Cnossos a Creta

Escena de tauromàquia. Fresc del palau de Cnossos a Creta

Civilització minènica

Cap a l'any 2000 a. C. es va produir una violenta invasió dels pobles aqueus, procedents de l'actual Ucraïna, que es van establir a la península del Peloponès. Sota el domini d'aquest poble, cap al 1600 a. C. va sorgir la **civilització micènica**.

Els aqueus van construir **ciutats emmurallades** situades al capdamunt de turons. Una de les ciutats més importants va ser **Micenes** que dóna nom a la civilització i va exercir un cert control sobre altres ciutats com Tirint o Pilos.

La societat estava dirigida per la **noblesa guerrera**, que feia servir armes de bronze i veloços carros de guerra tirats per cavalls.

La **base econòmica** era l'agricultura i la ramaderia. També van comerciar a l'Egea, van fundar colònies a l'Àsia Menor i van arribar fins a la península Itàlica.

Després de dominar Creta, van **adoptar** alguns elements de la **cultura cretenca**, com l'escriptura (van desenvolupar la lineal B) i la tècnica de la pintura al fresc. La seva llengua era el grec. Aquesta civilització va arribar a la seva fi cap al 1150 a. C., a causa de la invasió dels **doris**, un poble procedent del nord i de llengua grega, que utilitzava armes de ferro.

2. Les polis gregues

- **2.1. LA POLIS: UNA CIUTAT ESTAT**

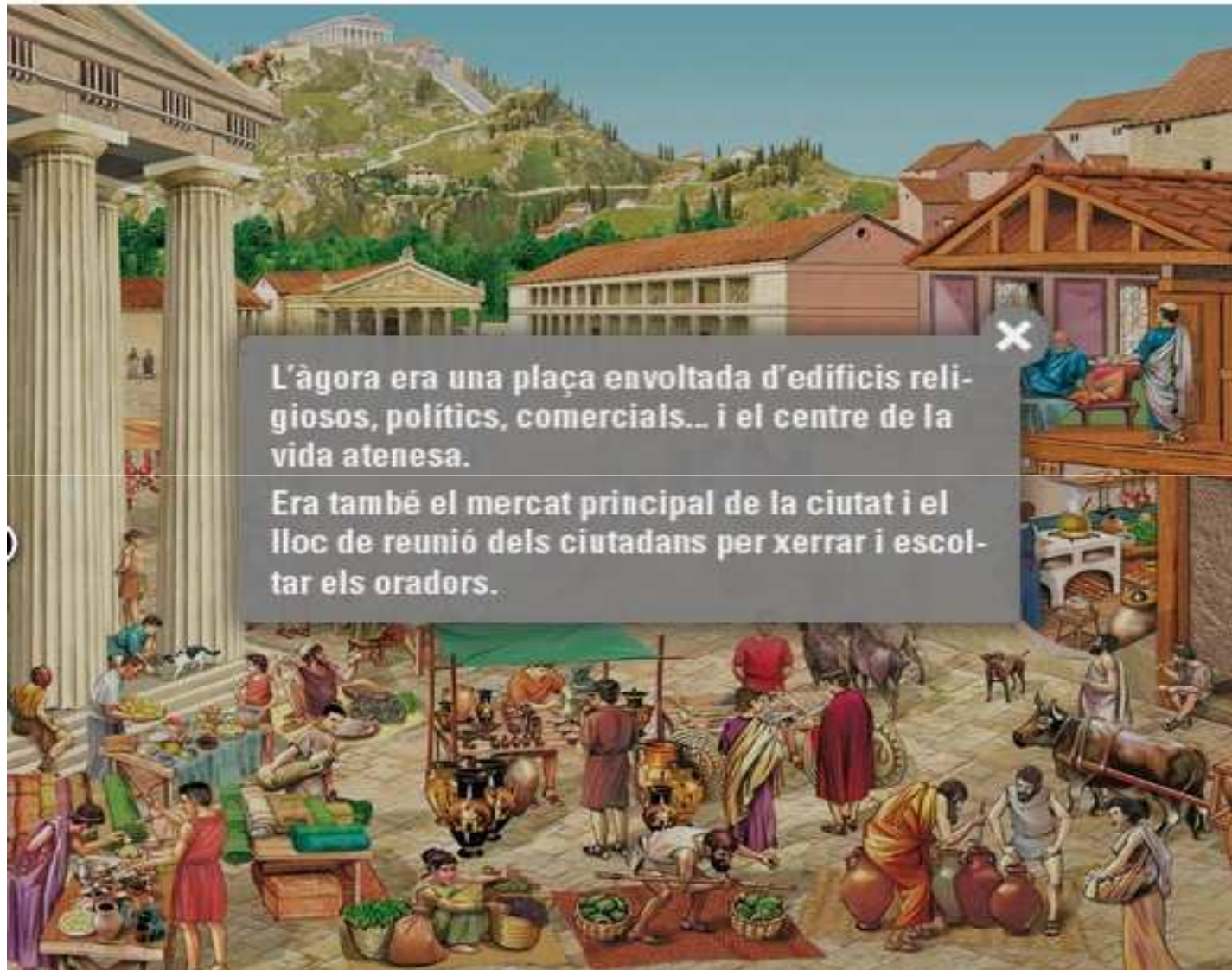
- Els grecs estaven organitzats en petites ciutats Estat independents anomenades polis.
- Cada polis comprenia la ciutat pròpiament dita, una sèrie de pobles i els camps de la rodalia. Tenia les seves lleis, la seva moneda, el seu exèrcit i el seu govern.
- A les ciutats gregues hi solia haver dues parts ben diferenciades. A la part baixa de la ciutat s'hi edificaven els habitatges, les botigues i els edificis públics, situats al voltant d'una gran plaça (àgora). A la part alta hi havia l'acròpolis, una mena de ciutadella per refugiar-s'hi en cas de perill on hi havia els edificis religiosos principals.

- **2.2. LES POLIS ARISTOCRÀTIQUES**

- A les primeres polis gregues hi governava un grup reduït -d'aristòcrates, grans propietaris agrícoles que dominaven els pagesos i que constituïen l'elit guerrera. Aquest grup reduït formava el Consell d'aristòcrates, que prenia les decisions polítiques, administrava justícia i dirigia l'exèrcit. Era una oligarquia, que vol dir "govern de pocs".
- La resta dels ciutadans mascles, que formaven l'exèrcit de la ciutat, es podien reunir en assemblea, però les seves opinions només eren escoltades. Aquest tipus de govern es va mantenir sempre vigent en algunes ciutats, com ara a Esparta.
- Durant el segle VI a.C. en algunes polis s'hi van produir revoltes socials contra el poder dels aristòcrates, especialment a causa del costum d'esclavitzar els ciutadans que no podien pagar els deutes.

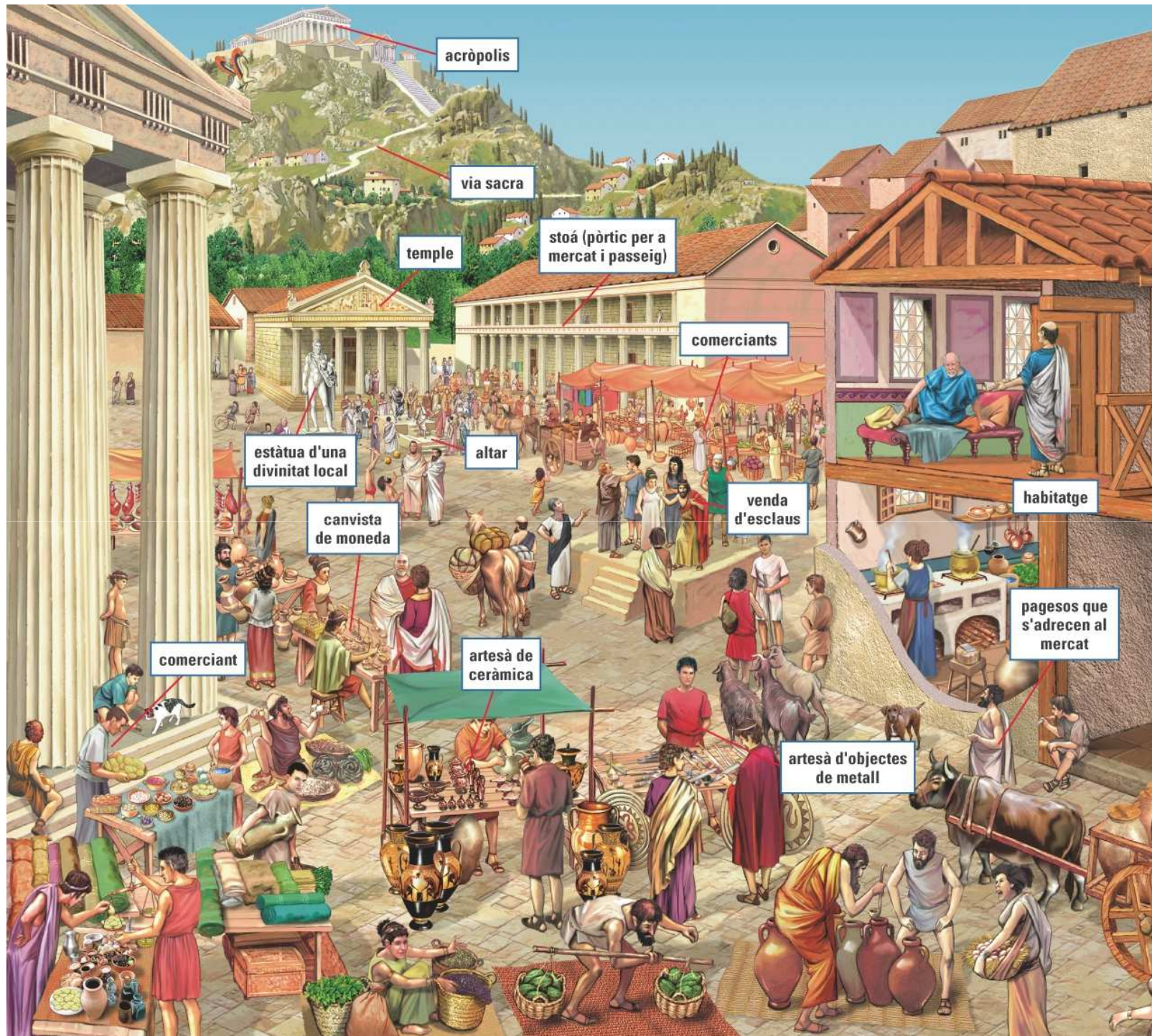

- **2.3. L'EVOLUCIÓ CAP A LA DEMOCRÀCIA**
- Les pretensions de tenir més participació política van donar lloc a algunes reformes socials i polítiques a favor del poble (demos). Fou a la ciutat d'Atenes on aquestes reformes van tenir més importància i van donar lloc a una nova forma de govern anomenada democràcia.
- A Atenes el desenvolupament de l'agricultura, del comerç i de l'artesanía va permetre que molts ciutadans tinguessin prou diners per comprar-se l'equipament militar i participar en la defensa de la ciutat (hoplites). Com a contrapartida, van exigir participar en el govern de la ciutat.
- Així, durant el segle VI a.C. reformadors com Soló i Clístenes van anul·lar l'esclavitud a causa dels deutes i van introduir el dret de tots els ciutadans a participar en el govern de la ciutat i a tenir la protecció de la llei.

L'àgora era una plaça envoltada d'edificis religiosos, polítics, comercials... i el centre de la vida atenesa.

Era també el mercat principal de la ciutat i el lloc de reunió dels ciutadans per xerrar i escoltar els oradors.

acròpolis

via sacra

temple

stoá (pòrtic per a mercat i passeig)

comerciants

estàtua d'una divinitat local

altar

canvista de moneda

venda d'esclaus

habitatge

pagesos que s'adrecen al mercat

comerciant

artesa de ceràmica

artesa d'objectes de metall

Dracma atenesa en el qual apareixen els símbols de la ciutat.

Fulles d'olivera,
arbre que,
segons la
llegenda, Atena
va lliurar als
atenesos.

L'òliba, l'ocell
sagrat d'Atena,
deessa
protectora de
la ciutat.

Les tres primeres
lletres d'Atenes.

3. Les colonitzacions gregues

- **3.1. LES CAUSES DE LES COLONITZACIONS**

- Entre els segles VIII i VI a.C. molts habitants de les ciutats de Grècia van emigrar a diversos llocs de la costa mediterrània i del mar Negre. Els comerciants grecs ja coneixien molts d'aquests territoris perquè recorrien la costa per trobar productes, especialment metalls.
- L'escassetat de terres, la misèria en què vivien molts pagesos i la possibilitat de ser esclavitzats pels deutes van obligar molts grecs a emigrar. Les noves ciutats que van fundar al lloc de destinació (colònies) les van construir seguint el model de la ciutat d'origen (metròpolis).
- Els governs de les polis gregues van fomentar aquesta onada migradora perquè comportava molts avantatges per a les ciutats: oferia possibilitats als desocupats per establir-s'hi i tenir feina; a més, la construcció de vaixells era una bona font d'ingressos.

- **3.2. L'EXPANSIÓ GREGA**

- Navegant amb embarcacions lleugeres els grecs van recórrer la costa mediterrània buscant llocs adients per establir-s'hi, comerciar amb els indígenes i extreure'n primeres matèries.
- La zona de colonització grega més important al Mediterrani fou el sud d'Itàlia i Sicília (Magna Grècia), malgrat que també van arribar a l'extrem mediterrani occidental, on van fundar Massàlia (Marsella). Cap a orient es van expandir pel mar Negre, on també van establir nombroses colònies.
- Entre el segle VIII i el VI a.C. els grecs van arribar a la costa de la Península Ibèrica, on van fundar colònies, com Rhode, Empòrion, Hemeroskopeion i Mainake.

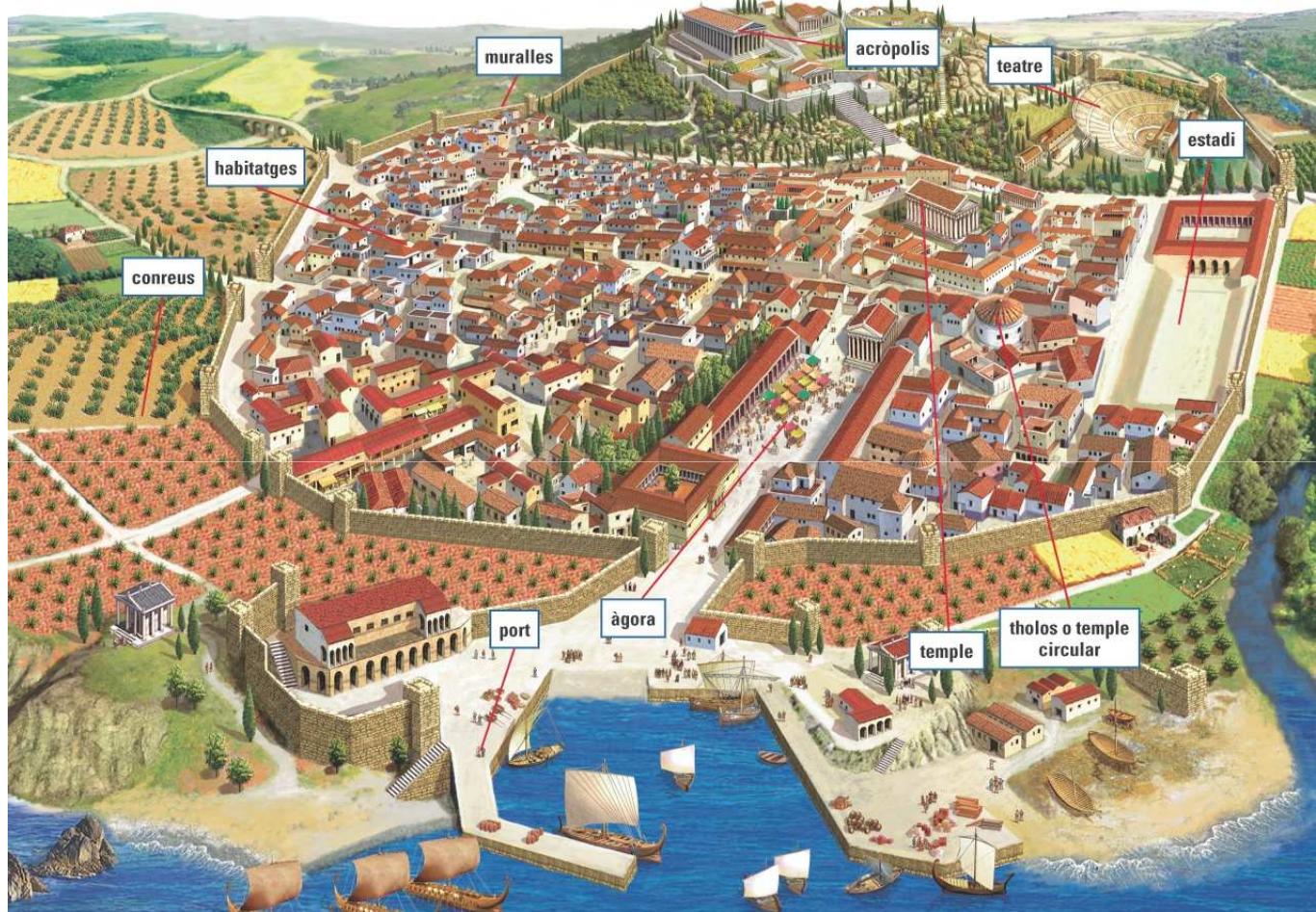
- **3.3. LES NOVES COLÒNIES**

- Els llocs elegits pels grecs per establir-s'hi solien tenir unes característiques comunes: accés per mar, fàcil de defensar (una illa a prop de la costa o dalt d'un turó) i amb recursos d'aigua permanents.
- Les noves colònies es construïen seguint el model de les polis gregues i n'imitaven també les institucions polítiques. No obstant això, eren polis independents de les ciutats d'origen, malgrat que continuaven mantenint-hi lligams comercials i culturals.
- Els colons grecs es van esforçar a conservar la llengua, l'art, la religió i la cultura, però també van establir relacions comercials amb els pobles autòctons i els van influir notablement pel que fa als costums, a la cultura i a l'art.

Les colònies gregues se situaven en terrenys fèrtils i favorables per als conreus. Els camps de conreu envoltaven el recinte urbà, que creixia a prop del port comercial.

Temple grec de *Paestum*, al sud d'Itàlia. Aquesta ciutat la van fundar els grecs, amb el nom de Posidònia, probablement a la darreria del segle VII a.C.

5. L'esplendor d'Atenes

• **5.1. LA VICTÒRIA DELS PERSES**

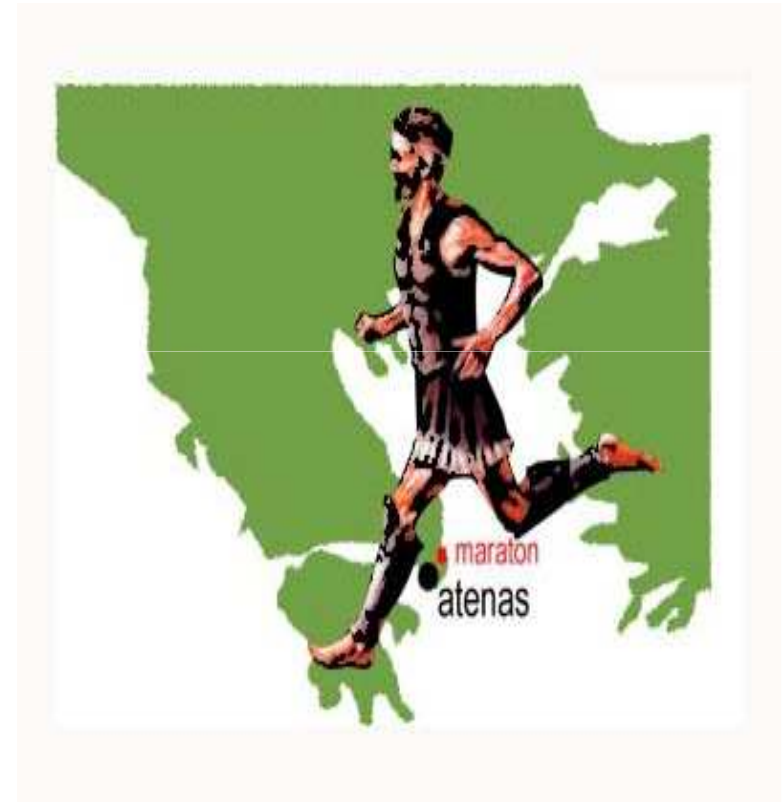
- Al segle V a.C. un poble d'Orient, els perses (anomenats també *medes*), havien sotmès les ciutats gregues de l'Àsia Menor i es van llançar a la conquesta de les polis de Grècia. Aquest enfrontament rep el nom de Guerres Mèdiques.
- L'any 490 a.C. els perses van desembarcar a la plana de Marató, però van ser rebutjats per un exèrcit d'hoplites atenesos, juntament amb altres forces gregues.
- Al cap de deu anys els atenesos i els aliats d'altres ciutats gregues van tornar a derrotar els perses a la batalla marítima de Salamina. A mitjan segle V a. C. els perses, vençuts definitivament, es van retirar de Grècia.

• **5.2. ATENES DOMINA GRÈCIA**

- La victòria contra els perses va comportar el predomini d'Atenes sobre les altres ciutats gregues, que van formar la Lliga de Delos (477 a.C.), una associació dirigida per Atenes. Les polis hi aportaven vaixells i diners per mantenir una flota de guerra en previsió de més atacs dels perses.
- Atenes recaptava i administrava els impostos que pagaven les polis i els guardava a l'illa de Delos (Tresor de la Lliga de Delos). Quan algunes polis van voler abandonar la Lliga Atenes ho va impedir per la força. A més, va establir colons i soldats atenesos en diversos punts estratègics i va obligar moltes polis a adoptar el sistema de govern i la moneda d'Atenes.
- Finalment, va traslladar el tresor de la Lliga de Delos a la ciutat d'Atenes i en va disposar per dur a terme la reconstrucció de l'Acrópolis. Atenes havia convertit la Lliga en una organització per imposar-se so-bre les altres polis gregues i dominar-les.

La batalla de Marató (490 a. C.)

- A la plana de Marató es van enfrontar els perses i un reduït exèrcit atenès sota el comandament de Milcíades. Sorprenentment, van guanyar els atenesos, que van iniciar així una brillant època militar.
- Segons la tradició, el soldat Filípides, tan bon punt va acabar la batalla, va córrer sense descans fins a Atenes, que es trobava a 42,195 quilòmetres, per donar la notícia de la victòria. En arribar va cridar “hem vençut!” i va morir a causa de l’esforç. Les curses actuals conegudes com a marató s’inspiren en aquest fet.

- **5.3. LA FI DE L'HEGEMONIA ATENESA**

- El domini atenès es va prolongar fins a les **Guerres del Peloponès** (431-404 a.C.). Esparta va encapçalar una coalició de ciutats (Lliga del Peloponès) i es va enfrontar a la Lliga de Delos, dirigida per Atenes.
- La derrota d'Atenes davant Esparta van significar la fi de les guerres. La ciutat va ser devastada i no va recuperar mai ni la prosperitat ni l'hegemonia. A més, va començar una etapa tèrbola de crisi econòmica i d'enfrontaments militars entre totes les polis gregues.

- La Lliga de Delos (segle V a.C.).

Esparta

Esparta estava situada a la península del Peloponès. Era una polis formada per cinc poblets i no tenia muralles.

La base econòmica d'Esparta era **la terra**, que es repartia en lots, tot i que pertanyia a l'Estat. Aquesta mesura va ser pressa, de la mateixa manera que la d'encunyar monedes de ferro, perquè no hi hagués grans diferències de riquesa.

La societat espartana

Espartiates

Fills de mare i pare espartans.

Eren educats severament per l'estat per a la guerra i controlaven els lots de terra
Eren els únics que tenien drets polítics.

Espartiates amb drets limitats

(dones i nens)

Les dones espartiates tenien més llibertat i autonomia que les de les altres

Polis gregues

Periecs

Eren pagesos, artesans i comerciants que pagaven impostos als espartiates

Il.lotes

Eren esclaus propietat de l'Estat que treballaven al camp de l'espartiana al qual eren assignats

El sistema polític de l'oligarquia

- El sistema de govern espartà va ser l'oligarquia. En aquest sistema polític el poder estava en mans d'uns quants, que s'anomenaven a si mateixos **“aristoi”** que vol dir **“els millors”**

L'educació a Esparta

- La societat espartana estava fortament **militaritzada**. Els espartans valoraven aspectes com la valentia, l'astúcia, l'austeritat i l'obediència, és a dir, les virtuts d'un bon soldat, i l'educació es basava en aquests valors.
- Els nens espartans deixaven casa seva als set anys, moment en què passaven a dependre de l'Estat, que els **educava per a la guerra** amb una disciplina duríssima.
- Reben una intensa educació física i eren ensinistrats per a suportar la fam, el fred i el dolor. Si desobeïen o no s'aplicaven prou rebien càstigs físics.
- Les nenes espartanes també se sotmetien a un entrenament físic intens, ja que es creia que era important que assolissin una bona forma física per tal de tenir fills forts que esdevinguessin valents guerrers.

Esparta

- Sólo participaban ciudadanos varones de treinta años cumplidos.
- Los reyes eran hereditarios y vitalicios.
- La gerusia tenía 30 miembros eran hombres más de 60 años y vitalicios.
- La apella no discutía los proyectos de la gerusia y los aprobaba o rechazaba.
- Si un ciudadano perdía sus tierras, perdía también sus derechos políticos

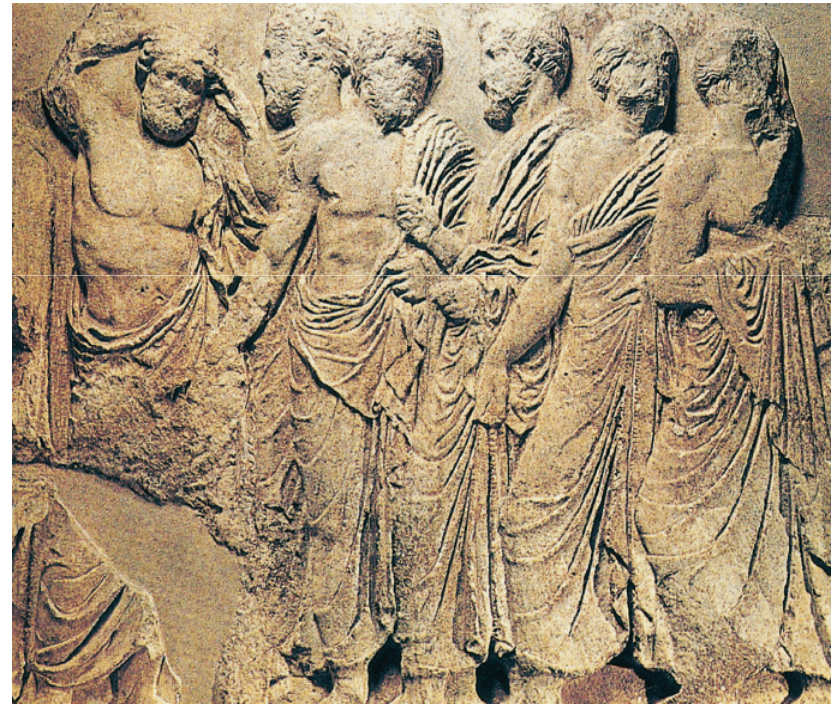
Atenas

- Sólo participaban ciudadanos varones de 20 años cumplidos.
- Los arcontes eran sorteados y duraban un año.
- La bulé estaba compuesta por 500 miembros. Como cada un duraba un año en su puesto, y solo podían ser sorteados dos veces, muchos ciudadanos podían participar.
- La ecclesia discutía los proyectos de ley de la bulé.
- Aunque solo los ricos participaban en los puestos altos, todos los ciudadanos, sin excepción, participaban de la ecclesia y los tribunales.

4. L'Atenes de Pèricles

- Al segle VI a.C. les reformes polítiques impulsades a Atenes per dos legisladors d'aquesta ciutat, Soló i Clístenes, hi van obrir el camí cap a la democràcia. Al segle V, sota el govern de Pèricles, Atenes va viure una època de prosperitat econòmica, de consolidació de la democràcia i d'esplendor de l'art i de la cultura.
- **4.1. LES INSTITUCIONS DEMOCRÀTIQUES**
- **L'Assemblea**
- L'Assemblea era la reunió dels ciutadans d'Atenes (*Ekklesia*) i es reunia regularment en un turó situat a prop de l'Acròpolis (*Pnyx*) per votar les lleis, controlar els pressupostos i decidir les declaracions de guerra.
- **Els magistrats**
- Els magistrats eren ciutadans elegits per l'Assemblea que s'ocupaven dels afers públics. Els més importants eren els estrategs, que dirigien la política exterior i l'exèrcit. Els arconts, elegits a sorts, presidien els tribunals i les cerimònies religioses.
- **Altres institucions**
- Per impartir justícia cada any eren elegits sis mil ciutadans de més de trenta anys que formaven els tribunals populars (*Heliaia*).
- Per elaborar les lleis i controlar els magistrats, cada any eren designats a sorts cinc-cents ciutadans que formaven una assemblea restringida (*Boulé*).

- **4.2. UNA DEMOCRÀCIA LIMITADA**

- La democràcia atenesa era limitada perquè només els ciutadans tenien dret a participar en la vida política i a ser protegits per la llei. Tenien la condició de ciutadans tots els homes lliures, majors d'edat, nascuts de pare ciutadà i de mare atenesa. Com a contrapartida, els ciutadans havien de defensar militarment la polis i pagar impostos.
- Tanmateix, a Atenes els ciutadans eren minoria. Una gran quantitat d'habitants no originaris de la polis, els estrangers (*metecs*), eren lliures, però no tenien drets polítics i pagaven impostos especials.
- La situació encara era pitjor per a la gran massa d'esclaus, que, privats de llibertat, eren propietat de l'amo. Damunt els esclaus requeia el pes fonamental de la producció agrícola i artesana.
- Les dones, encara que fossin filles o esposes de ciutadans, no tenien drets civils i estaven totalment sotmeses a l'autoritat masculina.

6. La Grècia hel·lenística

• **6.1. EL REGNE DE MACEDÒNIA**

- Al segle IV a.C. Macedònia, al nord de Grècia, era un territori aïllat i agrícola governat per una monarquia hereditària.
- El rei Filip II, aprofitant la decadència de les polis després de les Guerres del Peloponès, es va llançar a conquerir-les. Cap a l'any 338 a.C. va aconseguir dominar tot Grècia amb un poderós exèrcit (falanges).
- Cap a l'any 336 a.C. el fill de Filip de Macedònia, Alexandre, dit el Gran, va succeir el seu pare en el govern. Només tenia vint anys i havia estat educat en l'esperit i la cultura grecs.

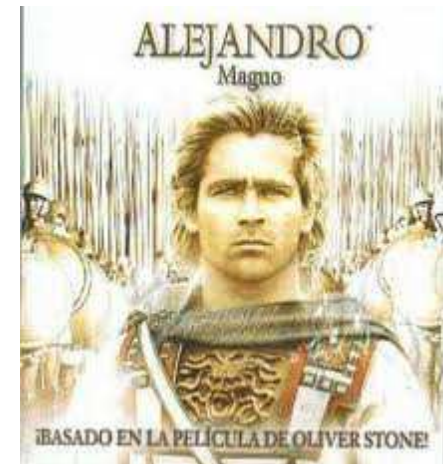
• **6.2. L'Imperi d'Alexandre**

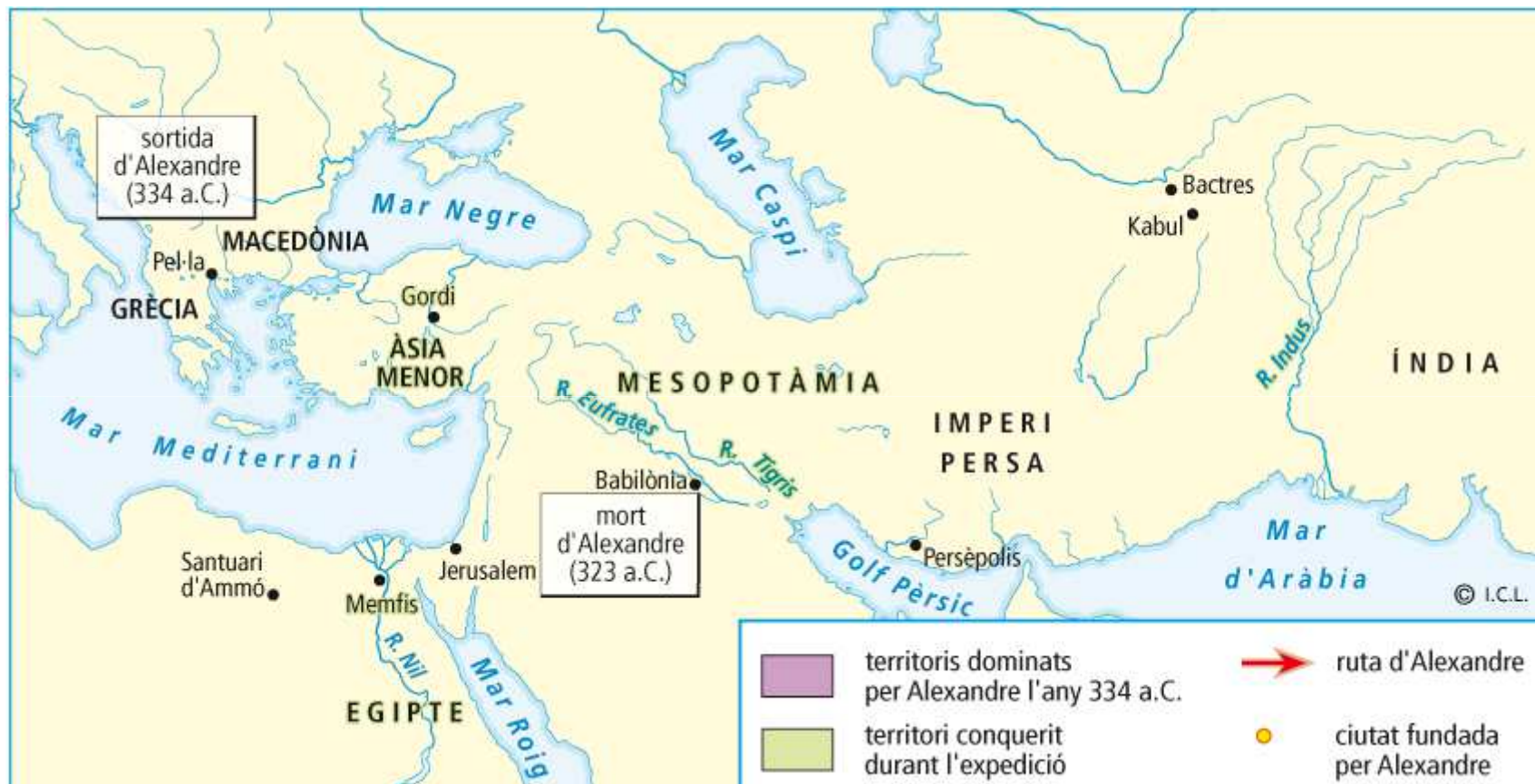
- Alexandre va aconseguir unificar sota el seu domini les ciutats gregues; amb el seu suport anà a conquerir l'Imperi Persa, enemic tradicional de Grècia.
- Entre els anys 334 i 323 Alexandre, al capdavant d'un exèrcit de 40000 homes, va aconseguir derrotar els perses i va arribar als confins del món oriental (l'Índia). Amb la conquesta de tants territoris va obrir noves rutes comercials, la qual cosa va aportar grans riqueses a Grècia.
- Però el somni d'Alexandre anava més enllà de la conquesta militar. Volia crear un sol imperi, que havia d'incloure Europa i Àsia i s'havia de fonamentar en la llengua i la cultura gregues, encara que cada territori conservés les seves formes socials i polítiques.

Alexandre el Gran (356-323 a. C.)

- Alexandre va ser nomenat rei a l'edat de 20 anys. Va ser educat pel filòsof Aristòtil, amb el qual va estudiar moral i política, però també medicina i poesia. Somiava d'igualar les gestes dels herois de la Ilíada, poema que considerava un estimulants dels valors guerrers.
- Va destacar per les seves arts com a militar i pels seus dots de comandament. Ha passat a la història com un home valent i generós però que també podia mostrar-se brutal.

- La *falange* era una formació militar d'unes quantes files de soldats que anaven a peu
- equipats amb llances molt llargues i escuts.

- **6.3. ELS REGNES HEL·LENÍSTICS: ALEXANDRIA**

- L'any 323 a.C., després de la mort d'Alexandre, els seus generals es van repartir l'imperi, que es va dividir en regnes independents. Els dos més importants van ser el de Síria, amb capital a Antioquia, i el d'Egipte, amb centre a Alexandria, la ciutat que Alexandre havia fundat al delta del Nil.
- A tots aquests regnes s'hi van implantar formes de govern de tradició oriental, amb monarques divinitzats i autoritaris. Però la cultura i la llengua hi van continuar sent bàsicament gregues. Són el que s'anomenen regnes hel·lenístics.
- Els monarques hel·lenístics van heretar el propòsit d'Alexandre el Gran d'escampar la civilització grega cap a Orient. Per això van fundar altres ciutats que imitaven el model urbanístic grec, com Alexandria, que es va convertir en el símbol de la nova civilització hel·lenística, que unia Orient i Occident.

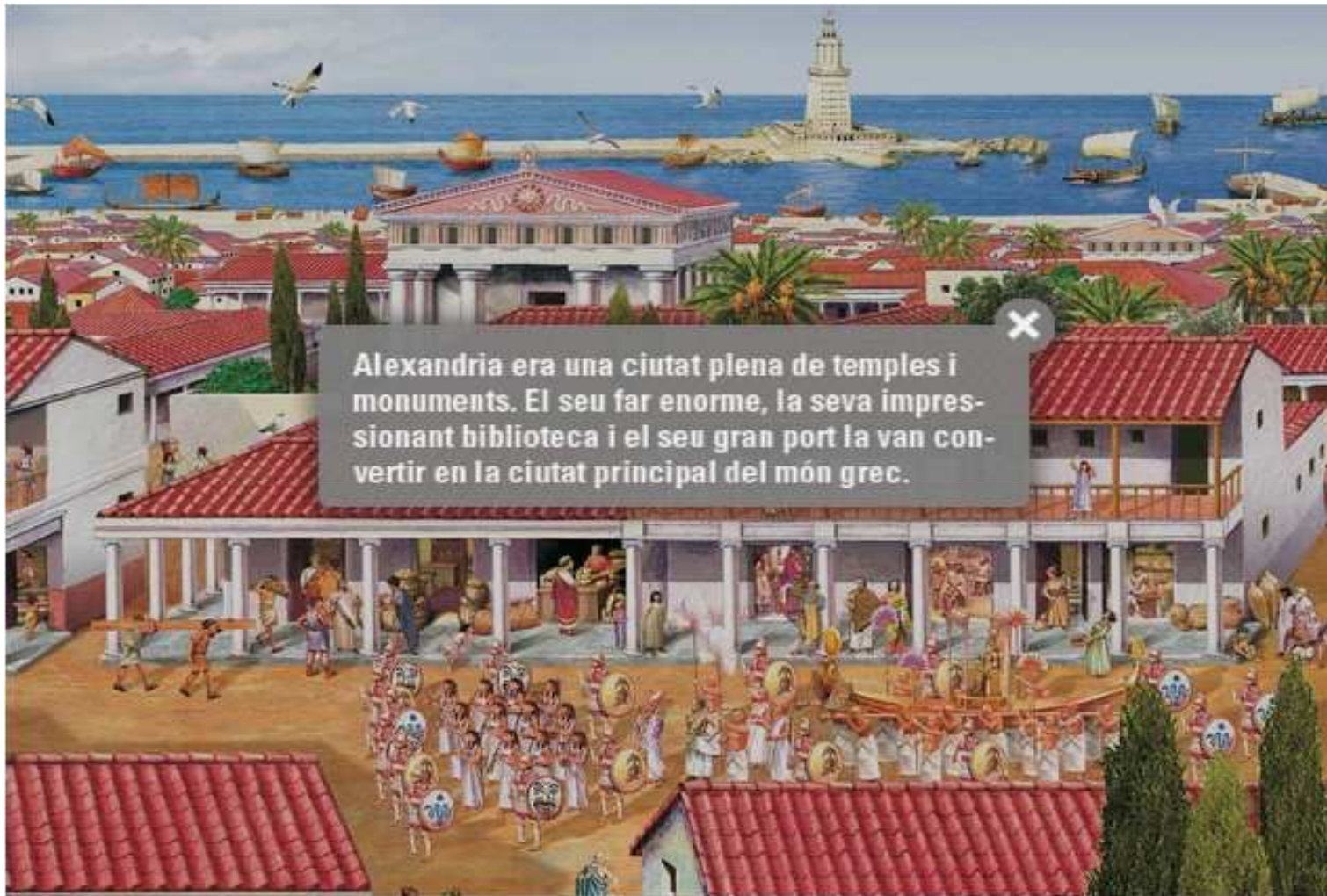
Alexandria a Egipte

- En tots els territorios conquerits Alexandre va fundar-hi moltes ciutats, a més de setanta de les quals va posar el nom d'Alexandria. Moltes es van construir de forma planificada, seguint l'anomenat pla hipodàmic grec, amb els carrers disposats formant una quadrícula. Va destacar la ciutat d'Alexandria a Egipte.

- Alexandria d'Egipte va ser una gran ciutat: va arribar a allotjar més d'un milió de persones. Situada en un lloc estratègic, el seu port estava presidit pel gran far, considerat una de les set meravelles del món antic.
- El port d'Alexandria es va convertir en un important nucli d'intercanvis comercials entre Àfrica, Àsia, les illes gregues i l'Índia.
- La ciutat va esdevenir una "nova atenes", el principal centre cultural del món hel·lenístic. Savis i intel·lectuals van dur a terme els seus treballs i recerques en un centre d'estudis, el museu, i a la seva fabulosa biblioteca.

X
Alexandria era una ciutat plena de temples i monuments. El seu far enorme, la seva impressionant biblioteca i el seu gran port la van convertir en la ciutat principal del món grec.

La societat atenenca

els ciutadans

Fills de pare i mare atenesos, eren els propietaris de terres.
Era l'únic grup social amb drets polítics

Els ciutadans amb drets limitats (dones i nens)

Els metecs o estrangers

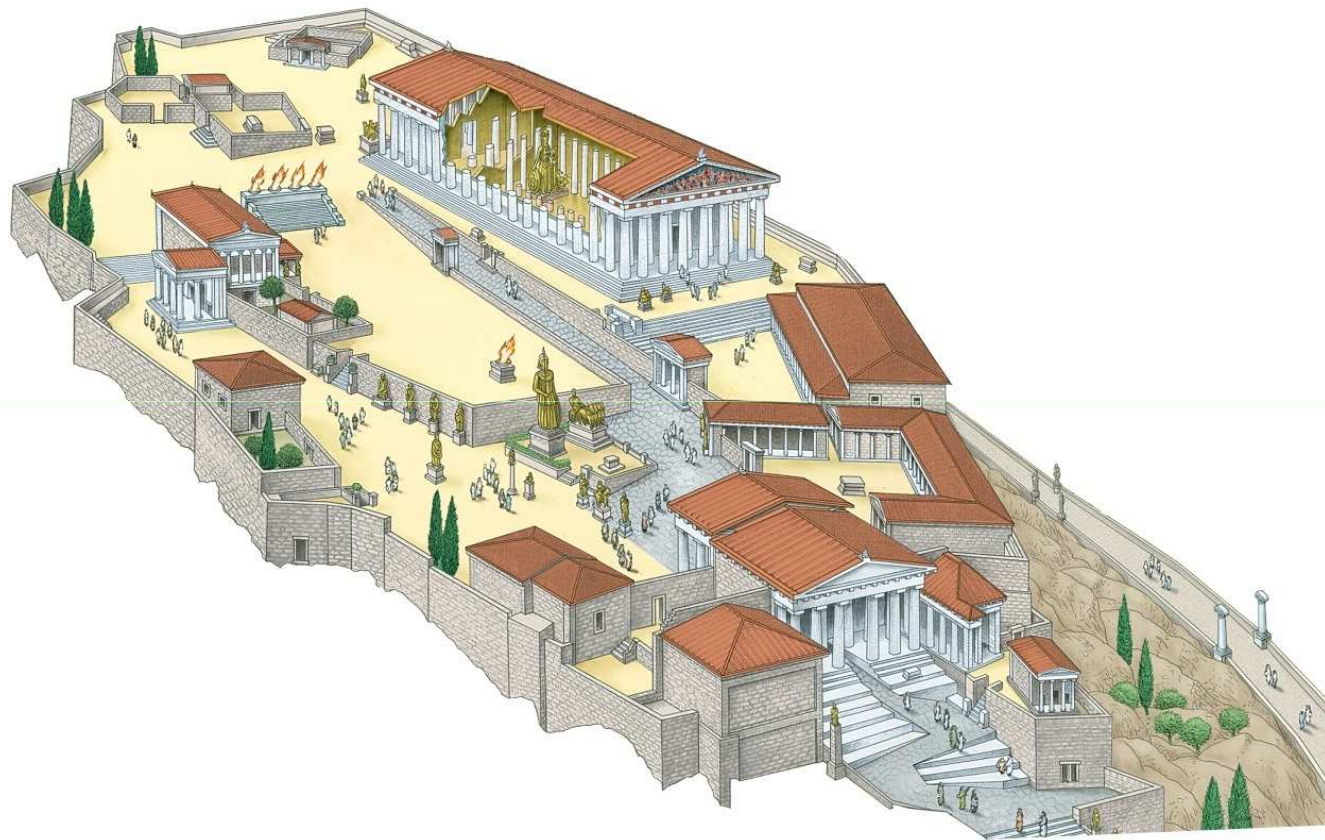
Eren artesans i comerciants sense dret a intervenir en el govern de la polis,
però en cas de guerra tenien l'obligació de lluitar per defensar-la

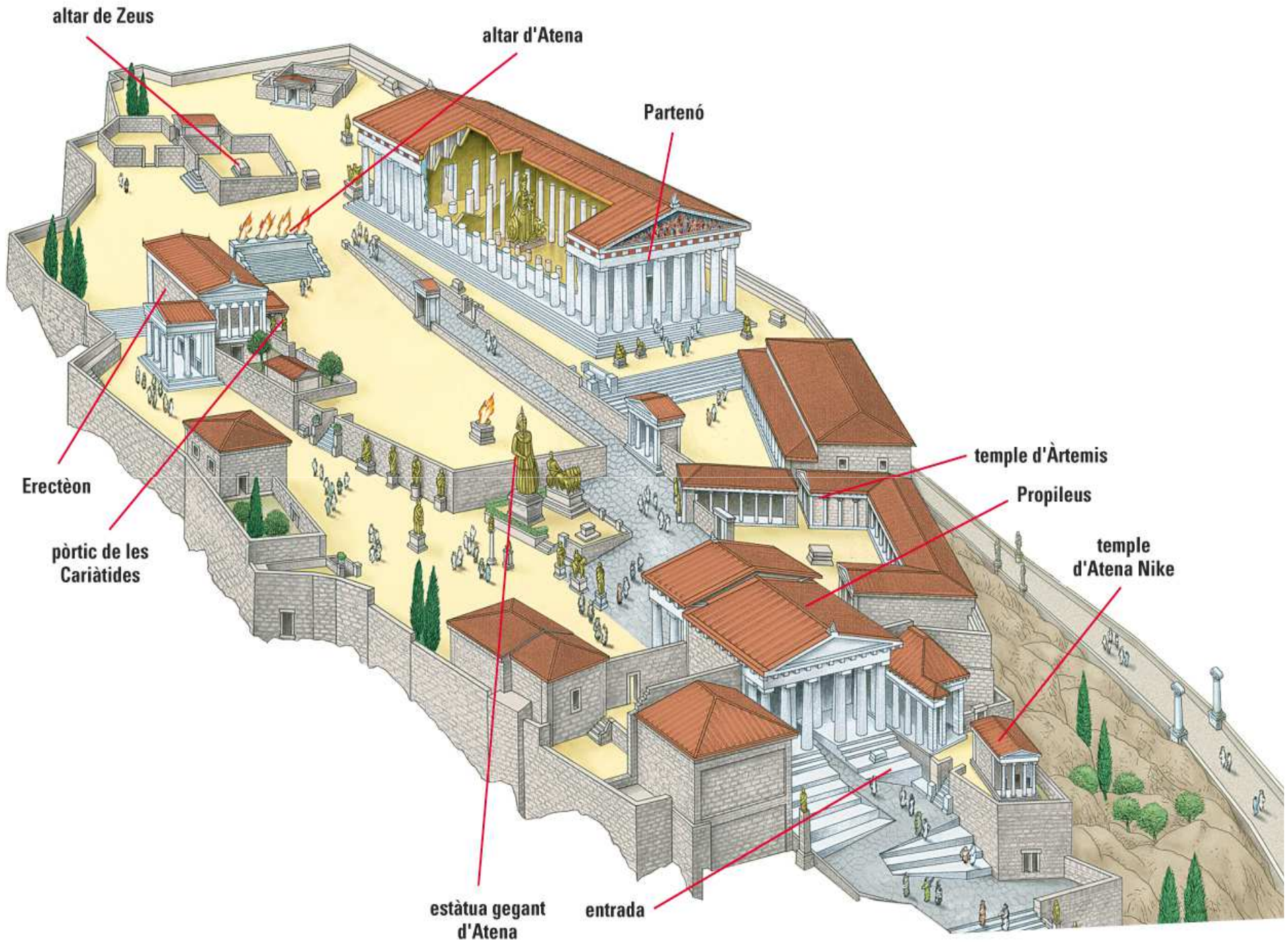
Els esclaus

Constituïen el grup més nombrós. Eren presoners de guerra i fills d'esclaus.
No tenien cap dret i treballaven durament per als grans propietaris agrícoles
i per a l'exèrcit

L'acròpolis d'Atenes

- L'Acròpolis era un turó on es van instal·lar els primers atenesos(que sobresurt més de 150 metres per sobre d'Atenes) i al voltant del qual es va aixecar la primitiva ciutat d'Atenes.
- El nom d'acròpolis prové de dos mots grecs: Akros que significa “elevat” i polis que significa “ciutat”
- Després de l'incendi d'Atenes pels perses (guerres mèdiques), els atenesos van reconstruir la ciutat, i van convertir l'Acròpolis en un centre religiós. Pèricles va ser qui va impulsar la reconstrucció. Sota el seu impuls els atenesos van reconstruir la ciutat, van aixecar altes muralles al voltant de l'Acropolis i van convertir aquest espai en un centre religiós dedicat a Atena, deessa protectora de la ciutat.
- Entre els temples que hi destaca hi ha el partenó dedicat a la deessa Atenea i l'Erecteion amb el pòrtic de les cariàtides o escultures femenines.
- Grans artistes (Ictinos i Fídies, entre d'altres) van participar en el projecte de reconstrucció.

altar de Zeus

altar d'Atena

Partenó

temple d'Àrtemis

Propileus

temple d'Atena Nike

Erectèon

pòrtic de les Cariàtides

estàtua gegant d'Atena

entrada

Descobreix

- **LA VIDA QUOTIDIANA A ATENES**

- Atenes, com la majoria de les ciutats gregues, estava emmurallada i tenia carrers estrets, sinuosos i pudents. No hi havia clavegueram ni servei de recollida d'escombraries, i l'aigua hi escassejava.

- Els habitatges tenien una planta o dues; les parets eren de totxos de tova i estaven reforçades amb bigues de fusta. Com que aquests materials eren molt lleugers, els lladres, en lloc de forçar el pany, solien fer un forat a la paret.

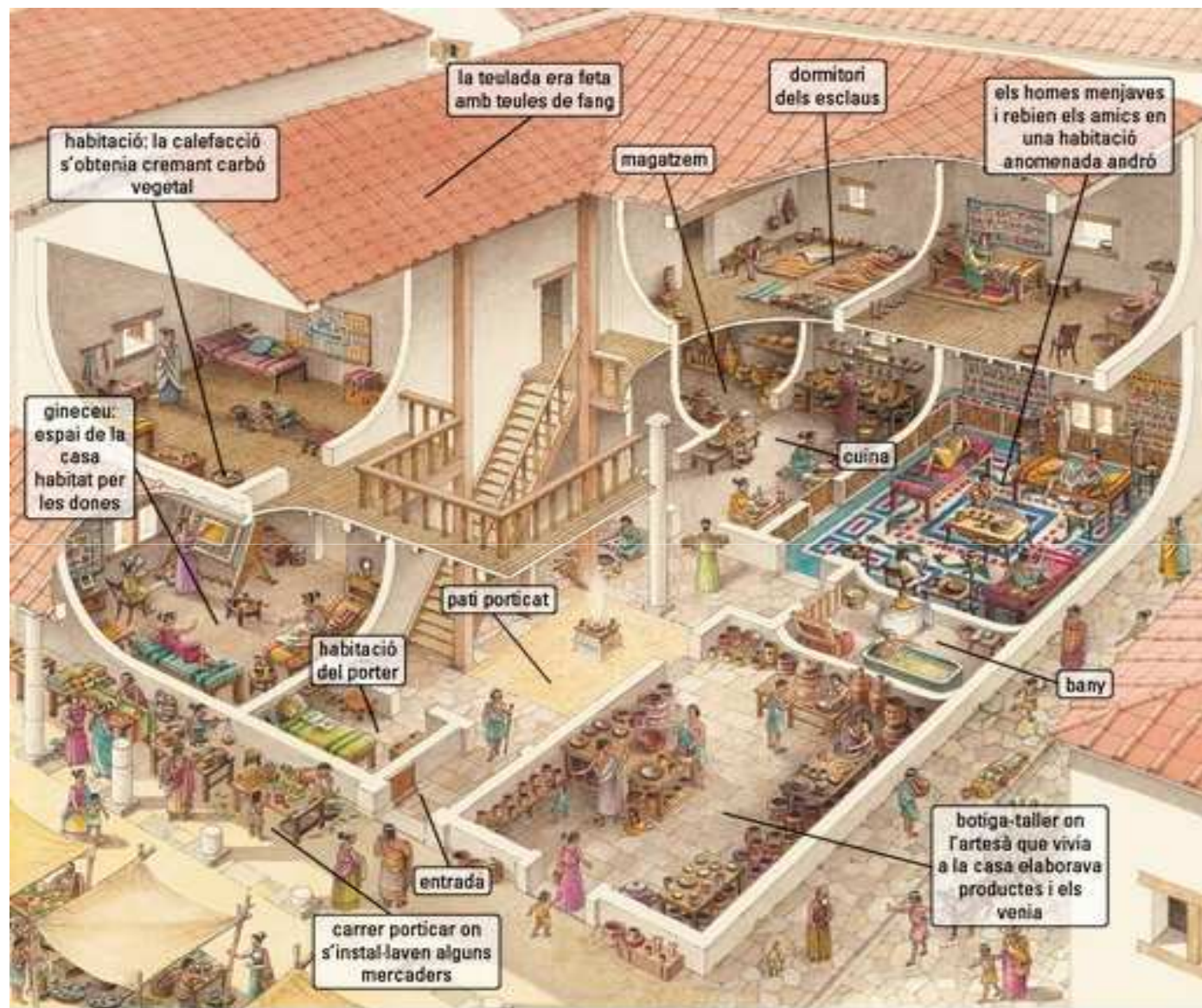
- Totes les habitacions donaven a un pati o porxo central; el mobiliari era escàs (cadires, trípodcs, llit per descansar i de taula, baguls per a la roba... Hi havia un espai reservat a les dones (el *gineceu*) i un altre espai reservat als homes (l'*andró*).

- **Les activitats econòmiques**

- A Atenes les activitats econòmiques més importants eren l'artesania i el comerç. Hi havia un gran nombre de tallers d'artesans, que fabricaven objectes de tota mena: ceràmica, metall, cuir, roba, etc.

- Aquests productes es venien als mercats locals, però també s'exportaven, per via marítima, cap a totes les colònies gregues. A través del port del Pireu arribaven a Atenes productes importats, com ara cereals, metalls, fusta, lli, etc.

- A les terres situades al voltant de la polis els pagesos es dedicaven a l'agricultura (cereals, vinya, oliveres) i a la ramaderia.

Com transcorria la vida a Atenes?

Els homes i les dones atenesos creien que la ciutat no havia de ser massa gran. Això permetia que tots els seus ciutadans poguessin participar en la vida política i que als habitants de fora d'Atenes els fos més fàcil accedir-hi.

La ciutat d'Atenes havia crescut desordenadament, sense un pla urbanístic, de manera que la majoria dels seus carrers eren estrets i recargolats, amb habitatges molt modestos que allotjaven una nombrosa població i petits tallers distribuïts per oficis als carrers.

L'única part de la ciutat que presentava un aspecte ordenat era l'Acròpoli.

Els homes

els homes lliures estaven socialment ben posicionats i podien participar en política. Es vestien amb una túnica curta, subjectada a les espatlles, i duïen sandàlies. Portaven els cabells bastant curts i una barba llarga retallada en forma de punta.

L'habitatge

Era de planta quadrada. A l'entrada hi havia un rebedor, i després un pati interior al voltant del qual es distribuïen totes les habitacions.

A la planta baixa es trobaven la sala d'estar, el menjador i la cuina; i a la planta superior, l'andron (o habitació per als homes), el gineceu (o habitació per a les dones) i les habitacions dels esclaus.

Les dones

No tenien drets polítics i socialment estaven aïllades, ja que no els estava permès sortir gaire de casa, on vivien en una habitació per a elles i els nens.

Duien els cabells molt llargs, sovint recollits amb un monyo. Es maquillaven a la cara per fer-la semblar més blanca. De vestit es posaven el peple, una tela sense talls que se subjectava amb agulles i fermalls. Duien collarets, diademes, cinturons i braçalets. De calçat, sandàlies.

Àpats

el principal àpat dels grecs era el sopar, i els aliments més habituals eren els cereals, els purés fets amb llegums com faves i llenties, els fruits secs, el formatge i el peix. A més d'aigua, es bevia llet i vi rebaixat amb aigua.

- **La família**

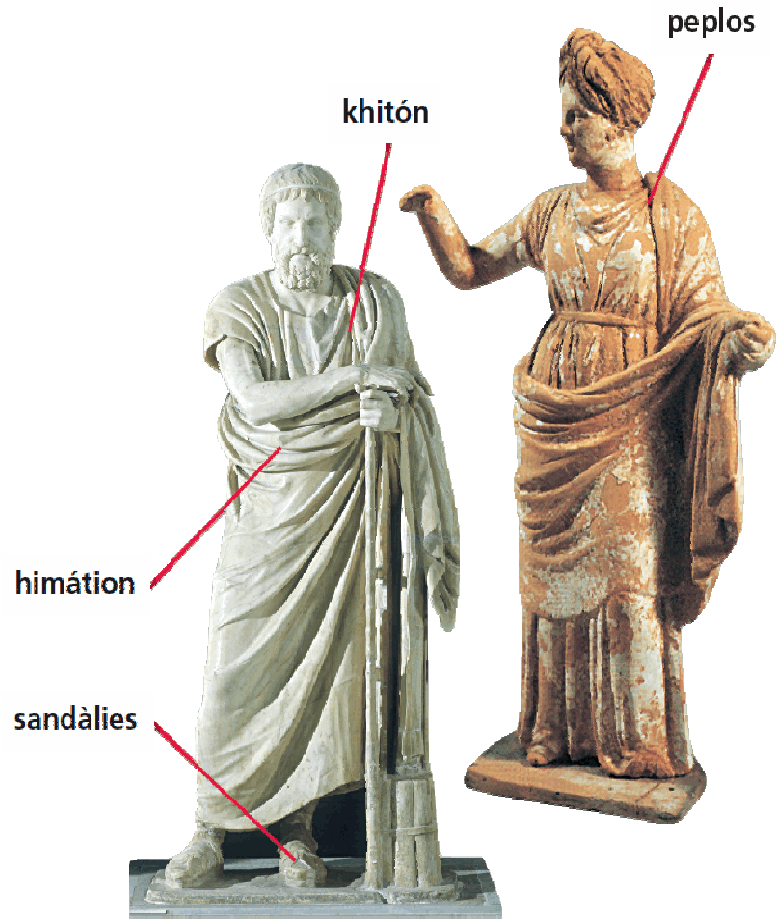
- El pare era el cap de família. La dona estava sota el domini del pare mentre era soltera; del marit quan es casava; o del fill gran si es quedava vídua. Ocupava una bona part del temps en les tasques de la casa. Sortia poc al carrer i, si ho feia, solia fer-ho acompanyada. Anava als actes públics religiosos.
- Els fills i les filles vivien al gineceu, amb la mare, fins a set anys. A partir d'aquesta edat els fills mascles rebien educació a l'escola. A divuit anys eren efebs i, després de fer dos anys de servei militar, eren reconeguts ciutadans. Les nenes continuaven amb la mare aprenent les tasques de la llar.
- Les famílies riques tenien un *pedagog*, és a dir, un esclau que duia els nens a l'escola i els ajudava en els estudis.

- **El vestit**

- Constava de dues peces essencials: una túnica de lli (el *khitón*) i una capa per abrigar-se (*l'himátion*).
- Les dones feia servir preferentment una túnica (també anomenada *khitón*) cenyida amb cinturó. Damunt hi duien el *peplos*, una capa que es lligava a les espatlles amb agulles.
- Com a calçat utilitzaven sandàlies de cuir i duien barret per protegir-se del sol.

- **L'alimentació**

- La majoria de la població s'alimentava de sèmola de cereals, pa, formatge, peix, verdura, ous, olives, figues i fruita. Els rics tenien una dieta més variada, amb carn i peix.
- El vi era la beguda per excel·lència i se'l solien beure barrejat amb aigua.

EXERCICIS

1. Localitza: mar egeu, creta, macedònia, focea, esparta, peloponès, àtica, asia menor, atenes, mar jònic.
2. Quins elements constituïen la base de la unitat dels hel.lens (grecs)?
3. Quina ciutat representa la il.lustració anterior? Qui la va construir? Quin nom rep aquesta civilització?
4. Quin poble va conquerir les ciutats micèniques?
5. Explica que eren les polis gregues. En què es diferenciaven de les ciutats d'Egipte o de Mesopotàmia?
6. Quines dues formes de govern van tenir les polis gregues? Resumeix-ne les característiques
7. Situa en un mapa: hel.lade, atenes, milet, corint, focea, magna grecia, naucratis, siracussa, massalia, emporion, messina.
8. Explica les causes de la colonització grega i defineix els termes: colònia i metròpolis.

9. Quines institucions governaven Atenes? Com hi participaven els ciutadans?
10. Quines ciutats agrupava la lliga de delos? Quin objectiu tenia?
11. Quines obligacions tenien els seus membres? On se'n guardava el tresor?
Qui el custodiava?
12. Perquè la lliga de delos va ser important per Atenes?
13. On es situava l'Acròpolis? Que significa aquest nom. Quin n'era l'us essencial?
14. Enumera els edificis de l'Acropolis i descriu el Partenó. Què s'hi custodiava a l'interior?

Introducció

La cultura creada pels antics grecs i romans és un dels grans patrimonis de la humanitat i la base de la nostra cultura occidental. Els grecs van ser un poble preocupat per l'ésser humà, pel saber, per l'art i per l'organització de la societat. I a Grècia van néixer la filosofia, el coneixement científic, els canons artístics, els Jocs Olímpics i la democràcia com a forma de govern.

Els romans, en canvi, van ser un poble més pràctic. Les seves construccions arquitectòniques, les obres d'enginyeria, la concepció urbanística, les lleis, les formes d'oci i, sobretot, la llengua són un llegat primordial per a tots els pobles que en van rebre la influència.

1. Les religions grega i romana

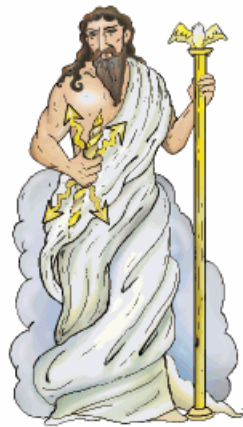
• 1.1. ELS DÉUS GRECOROMANS

- Els grecs van crear una religió politeïsta i una mitologia que posteriorment van adoptar els romans. Les divinitats i els mites grecoromans han tingut una gran influència en l'art i en la cultura occidental dels segles posteriors.
- Els déus grecs habitaven a la muntanya més alta de Grècia, l'Olimp. Personificaven les forces de l'Univers (el cel, el mar, el foc, la bellesa, etc.) i eren representats amb el símbol del poder o de l'habilitat respectius (el llamp, el trident, la falç).
- Vivien com els éssers humans, tenien sentiments, estimaven i es barallaven, però no passaven fam ni es cansaven, posseïen poders extraordinaris, controlaven les forces de la natura i eren immortals. Els déus protegien o castigaven els éssers humans i, de vegades, hi tenien relació. Els fills que engendraven amb humans, els herois, duïen a terme gestes extraordinàries.
- Els mites grecs servien per explicar l'origen del món i dels déus. Al principi regnava el Caos, representació de la confusió primigènica. Gea (la Terra) nasqué en oposició al Caos i engendrà Urà (el Cel); els fills d'ells dos van ser els Titans, un dels quals, Cronos (el Temps), s'imposà als altres i amb la seva germana Rea van tenir sis fills: ella va devorar tots excepte Zeus (la Llum), que el va destronar. Casat amb la seva germana Hera, fou considerat el pare dels déus i dels homes.

HERA/JUNO
La família

ZEUS/JÚPITER
Déu dels déus

HESTIA/VESTA
La llar

POSIDÓ/NEPTÚ
El mar

HADES/PLUTÓ
L'avern (els inferns)

DEMÈTER/CERES
Els conreus

ARES/MART
La guerra

ÀRTEMIS/DIANA
La caça

APOL·LO/APOL·LO
L'art

ATENA/MINERVA
La saviesa

HERMES/MERCURI
El missatger

DIONÍS/BACUS
La vinya

AFRODITA/VENUS
L'amor i la bellesa

CULTE PRIVAT I CULTURE PÚBLIC

- **Grècia**
- Des de temps antic els grecs imploraven el favor dels déus i els oferien llet, vi, dolços i els primers fruits de la collita. Aquest culte privat tenia una funció molt important, es feia en l'àmbit de la llar i era dirigit pel pare de cada família.
- A més d'aquest culte privat, i tot i que a Grècia no hi va haver mai sacerdots, era freqüent que els ciutadans visitessin els temples de les ciutats per honorar-hi els déus i retre'ls culte públic amb ofrenes, sacrificis i processons.
- També hi havia cultes panhel·lènics, que eren comuns a totes les ciutats gregues i se celebraven als santuaris. Els més famosos eren els Jocs Olímpics, que se celebraven a Olímpia en honor de Zeus.

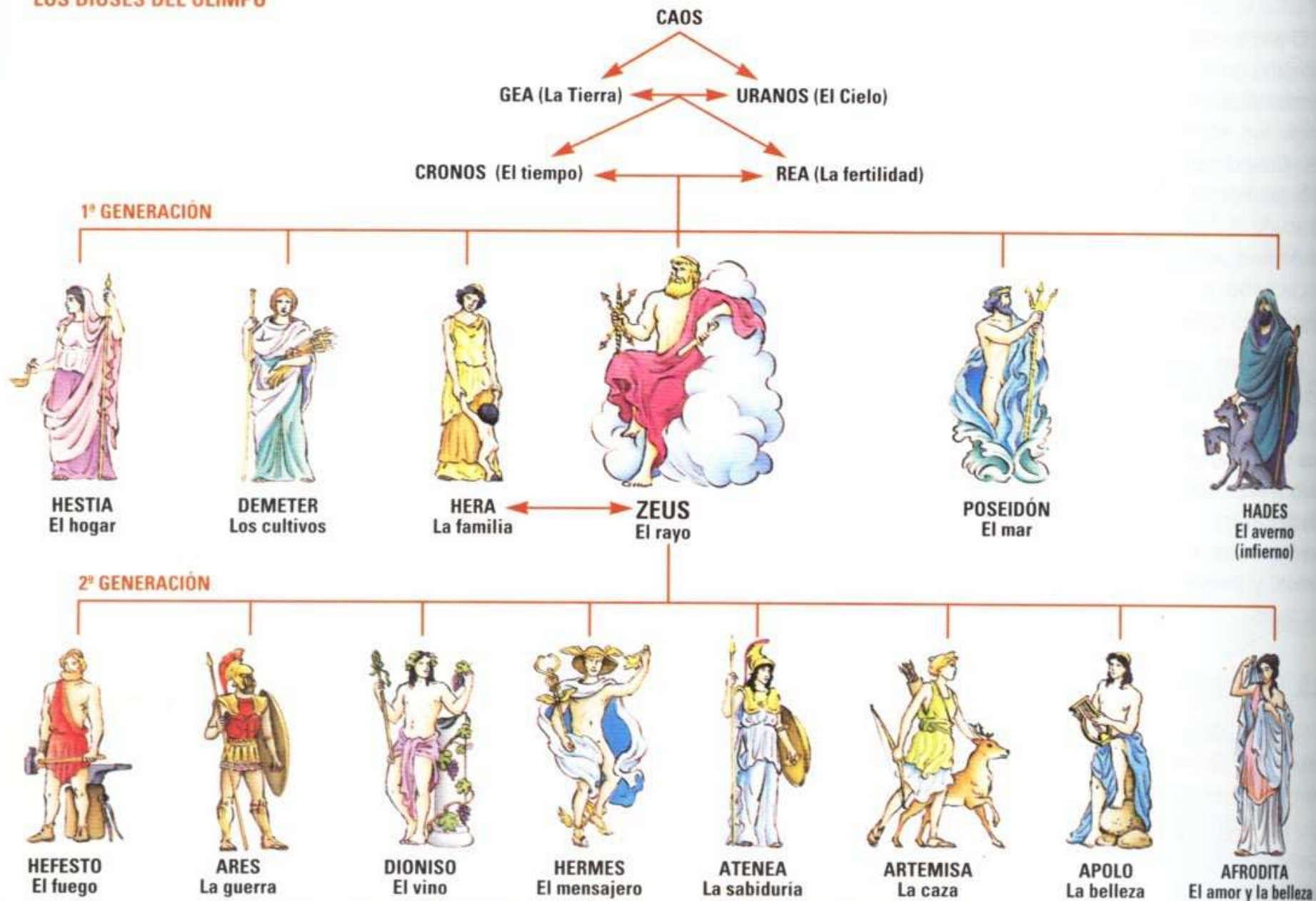
- **1.3. ELS ORACLES I ELS AUSPICIS**

- Els grecs i els romans eren molt supersticiosos i abans de començar qualsevol acció important volien conèixer la voluntat dels déus.
- Els grecs consultaven els oracles: el més conegut va ser el de Delfos, santuari d'Apol·lo, on la seva sacerdotessa, coneguda com a pitonissa, responia, embolcallada amb el vapor d'aigua que sortia d'una font, les preguntes que els humans li feien sobre el futur.

L'ORIGEN DEL MÓN SEGONS LA MITOLOGIA GREGA

- Primerament va existir el Caos, que era el buit, i després Gea, la Terra. Del caos van néixer les Tenebres i la Nit. De Gea va néixer Urà (el cel), i de la seva unió amb aquest va néixer l'Oceà. De la unió entre la Nit i les Tenebres va néixer el Dia.
- Gea i Urà van engendrar Cronos (el temps) i Rea. Cronos va lluitar contra el seu pare i devorava totes les coses que creava, fins i tot els fills que tenia amb Rea. Aquesta, turmentada, va amagar el seu cinquè i últim fill, Zeus, que finalment va derrotar el seu pare i es va convertir en el pare de tots els déus.

LOS DIOS DEL OLIMPO

3. L'arquitectura grega

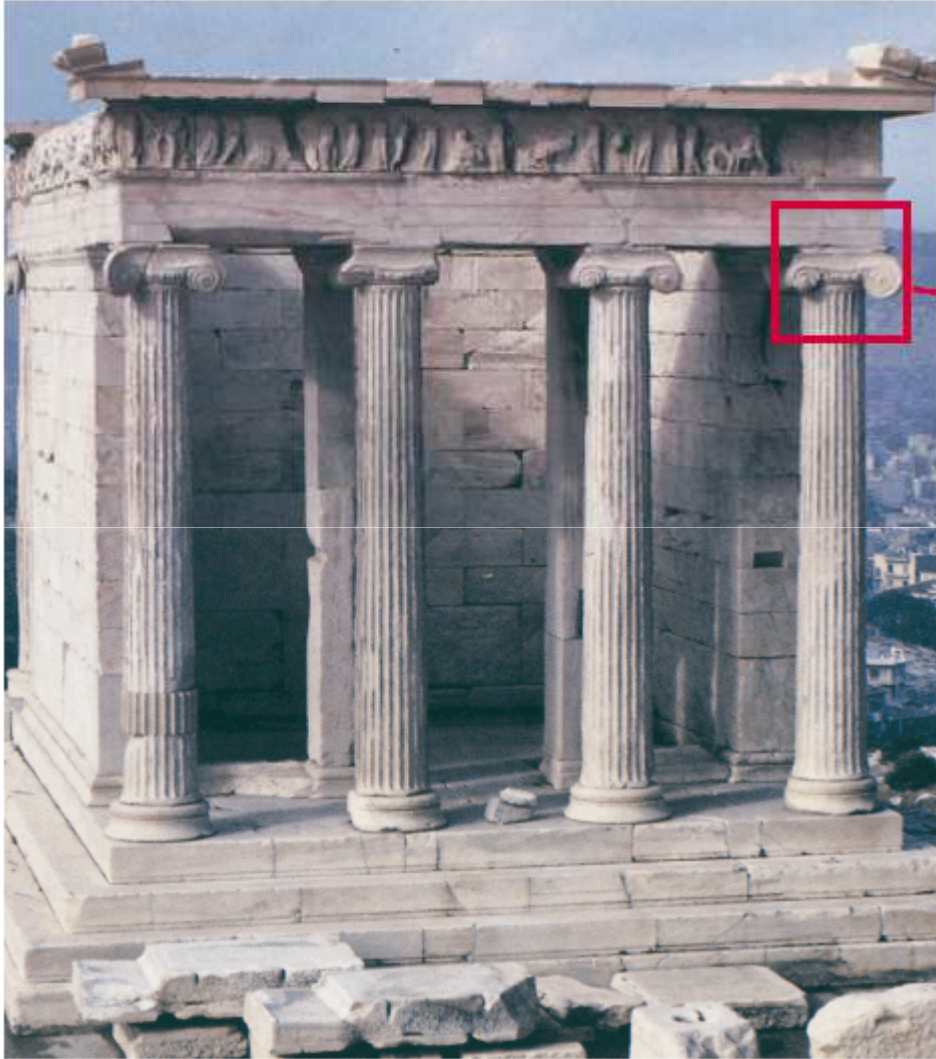
- **3.1. UNA ARQUITECTURA ARQUITRAVADA**

- Els arquitectes grecs es van esforçar per crear espais per a la vida col·lectiva que tenien una gran bellesa i perfecció. Les dimensions de les construccions gregues eren reduïdes, pensades a la mesura de l'ésser humà, i no presentaven el monumentalisme d'altres construccions, com, per exemple, les piràmides egípcies.
- Els grecs no utilitzaven ni l'arc ni la volta. El disseny dels seus edificis es basava en la unió de columnes verticals i bigues horitzontals, anomenades arquitraus o llindes. Per això diem que l'arquitectura grega, com també l'egípcia, és arquitravada.

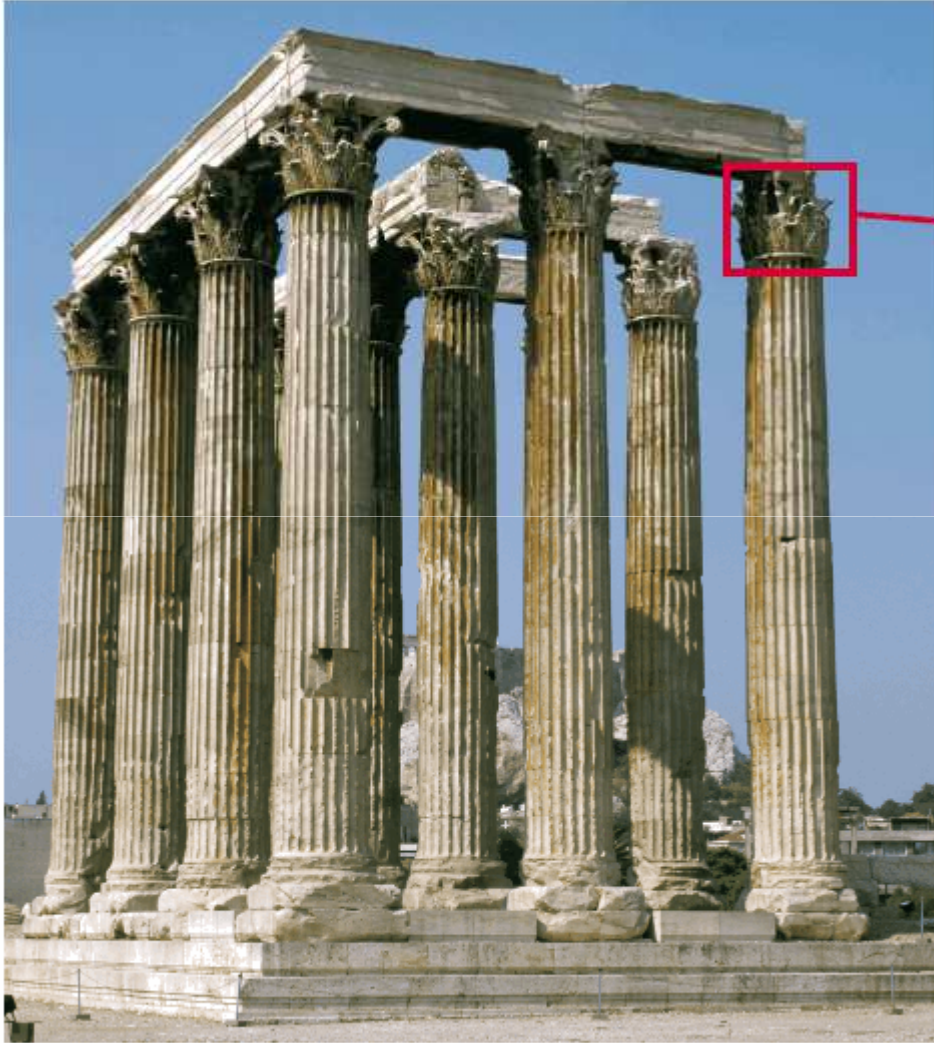
- **3.2. ELS ORDRES ARQUITECTÒNICS**

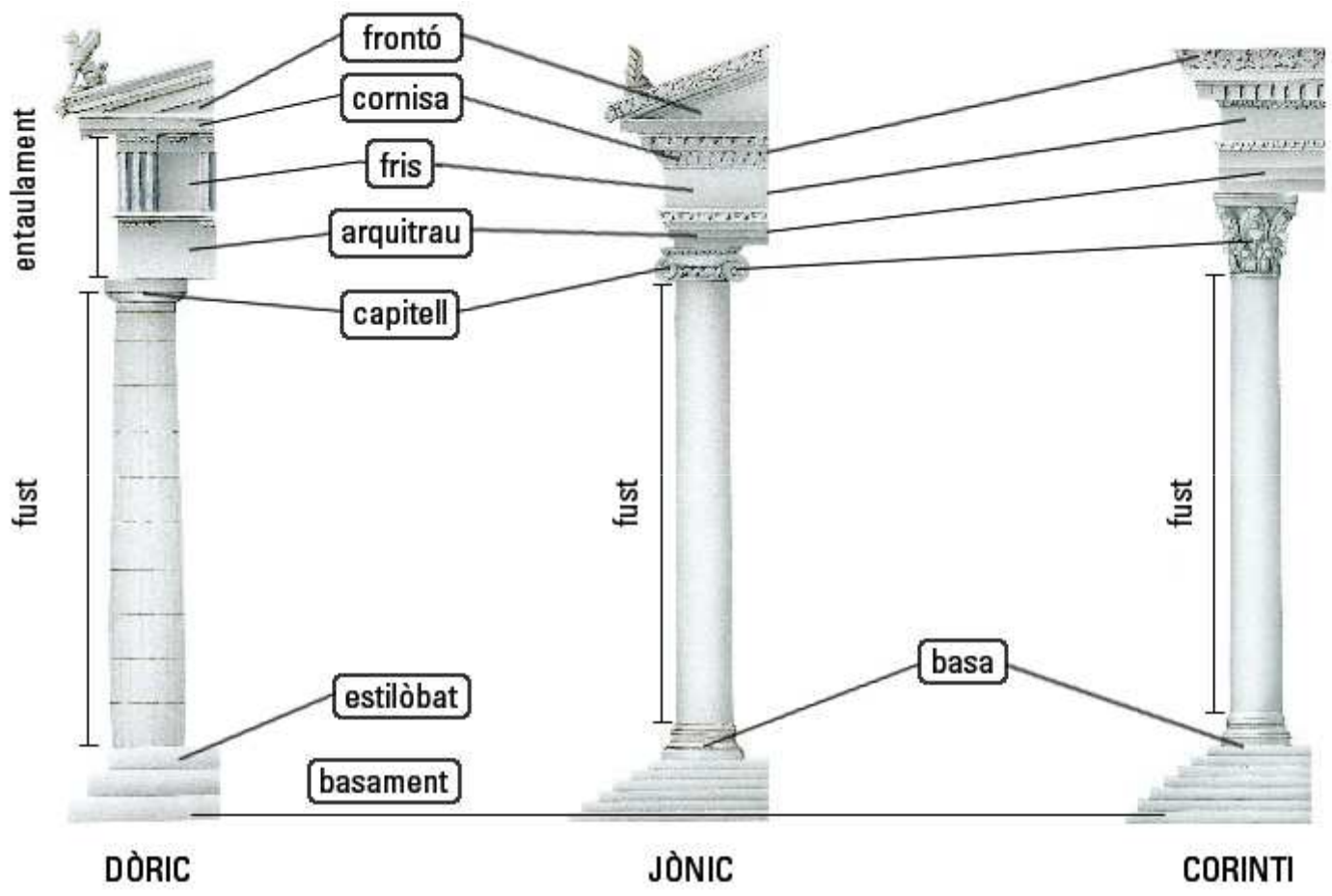
- Els grecs van identificar la bellesa amb l'harmonia i la proporcionalitat i van ser els creadors dels ordres o estils arquitectònics (dòric, jònic i corinti). Un ordre és la manera de disposar els elements de la façana d'un edifici segons unes proporcions i unes regles determinades.
- L'ordre dòric era sobri, sense ornaments a les corpulentes columnes. L'ordre jònic destacava per l'esveltesa i la riquesa de la decoració, que es fa evident en les volutes que adornen els capitells. L'ordre corinti era una varietat del jònic, i es distingia pels capitells decorats amb fulles d'acant.

- **3.3. TEMPLES I TEATRES**

- Els temples eren la residència dels déus i els fidels no podien accedir a la zona interior. Les cerimònies i els sacrificis es feien a l'aire lliure, al voltant d'una ara situada a l'entrada del temple, davant l'estàtua de la divinitat.
- Tenien la planta rectangular i al centre hi havia la cel·la, el lloc on es guardava l'estàtua del déu o de la deessa. Els temples podien estar envoltats amb una columnata, el peristil.
- L'exterior dels temples estava decorat amb escultures, situades al frontó i al fris, on s'adaptaven a l'espai que hi quedava disponible. Les pintaven amb colors vius, igual com les columnes i els murs.
- Els teatres són un altre tipus de construcció pública grega. Com que no utilitzaven ni arcs ni voltes, per donar-los la forma en pendent construïen les grades aprofitant el vessant d'una muntanya.
- La graderia tenia forma semicircular i una inclinació que li proporcionava una acústica i una visibilitat perfectes. L'escena i l'orquestra estaven situades a la part plana.

Arquitectura grega

Els grecs van crear un art en el qual van expressar el seu **ideal de bellesa**. Aquest ideal estava basat **en les proporcions, l'harmonia i l'equilibri**, motiu pel qual les matemàtiques van tenir una gran importància per a construir els edificis i per a calcular les proporcions de les escultures.

Els temples

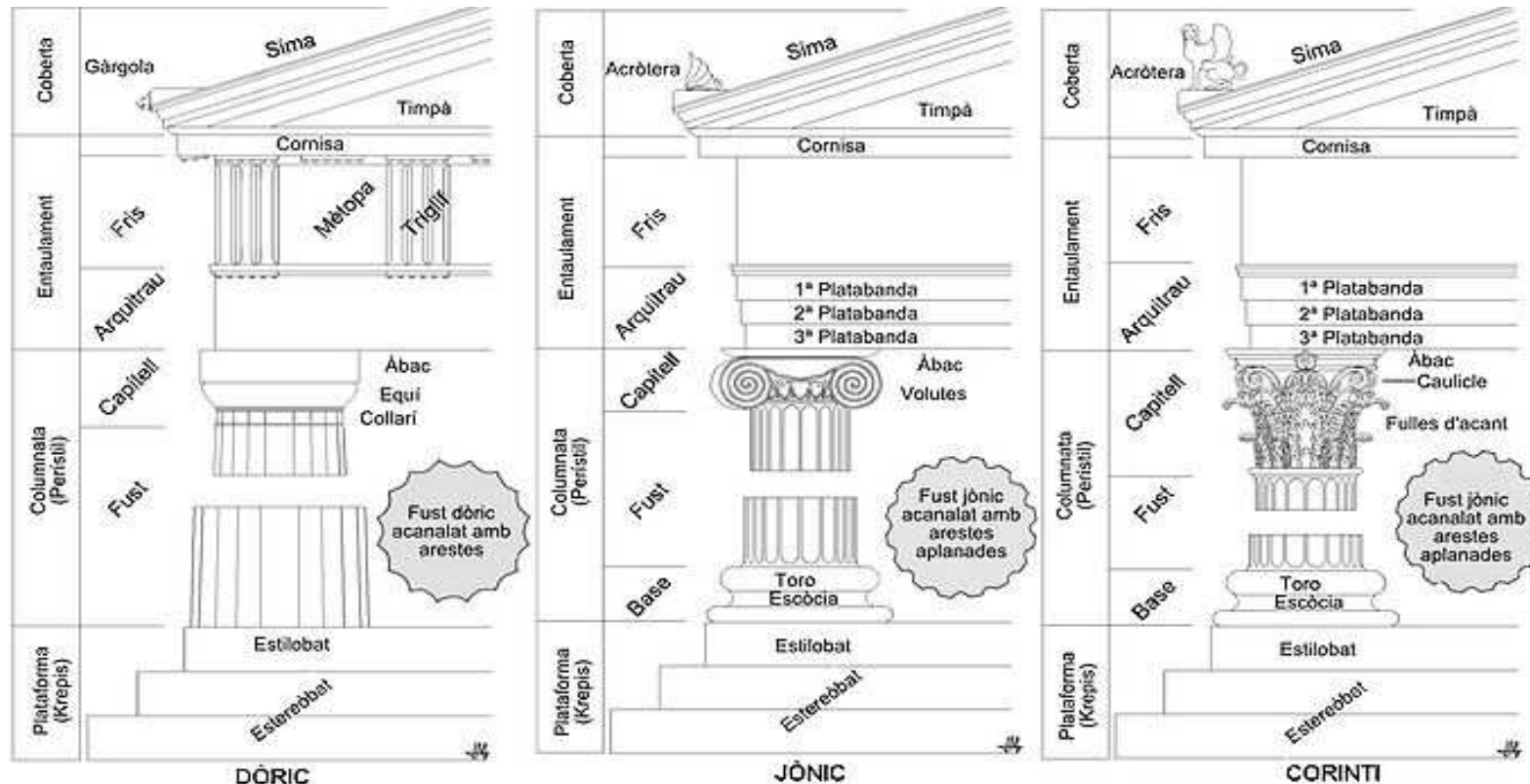
Els arquitectes grecs van construir nombrosos edificis públics pensats per a la vida de la col·lectivitat. Els edificis més destacats van ser els temples, amb una sèries de característiques.

- es van construir amb grans blocs de pedra o marbre.
- Les cobertes eren planes o arquivades, no van utilitzar ni l'arc ni la volta. Aquestes cobertes es construïen a partir d'una peça recta anomenada arquivada que recolzava sobre columnes. Sobre l'arquivada s'aixecava la teulada a doble vessant.
- L'exterior dels temples estava pintat de colors cridaners, com el vermell, el blau i el daurat. Aquesta decoració es va anar perdent amb el temps.
- Estaven construïts a escala humana, sense la gradiositat, per ex., dels temples egipcis.
- La planta era rectangular.
- La decoració i la forma de les columnes permeten diferenciar tres ordres arquitectònics: dòric, jònic i corinti.

El temple solia estar situat a la part més alta de la ciutat, l'acròpoli, i era considerat l'estança del déu al qual estava dedicat

A l'interior del temple hi havia diverses estances, com **la pronaos** o vestíbul i **la naos o cel.la**, on es trobava l'estàtua del déu o la deessa.

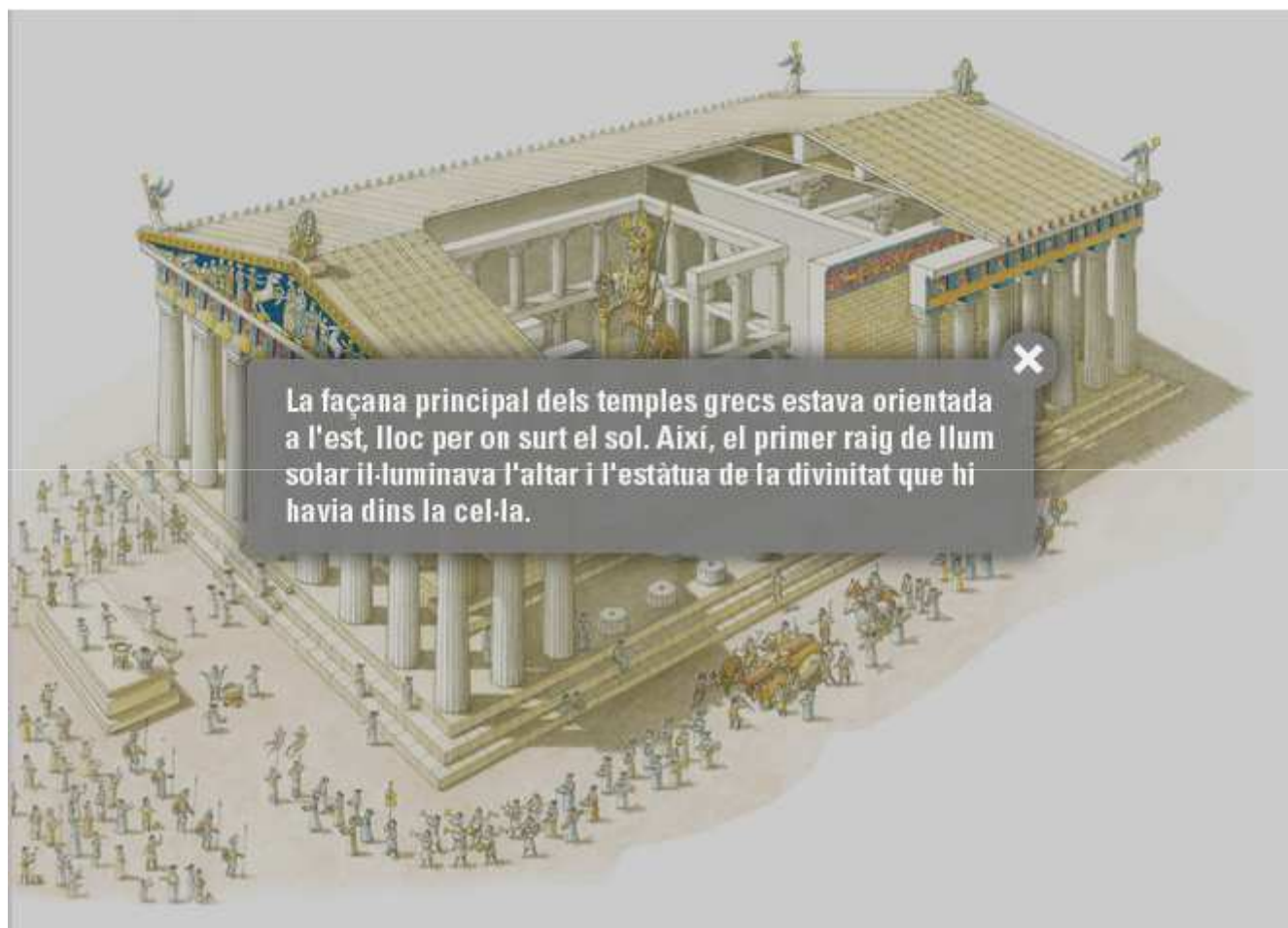
Els fidels no entraven al temple, del qual tenien cura els sacerdots. Les cerimònies religioses públiques tenien lloc a l'exterior del temple.

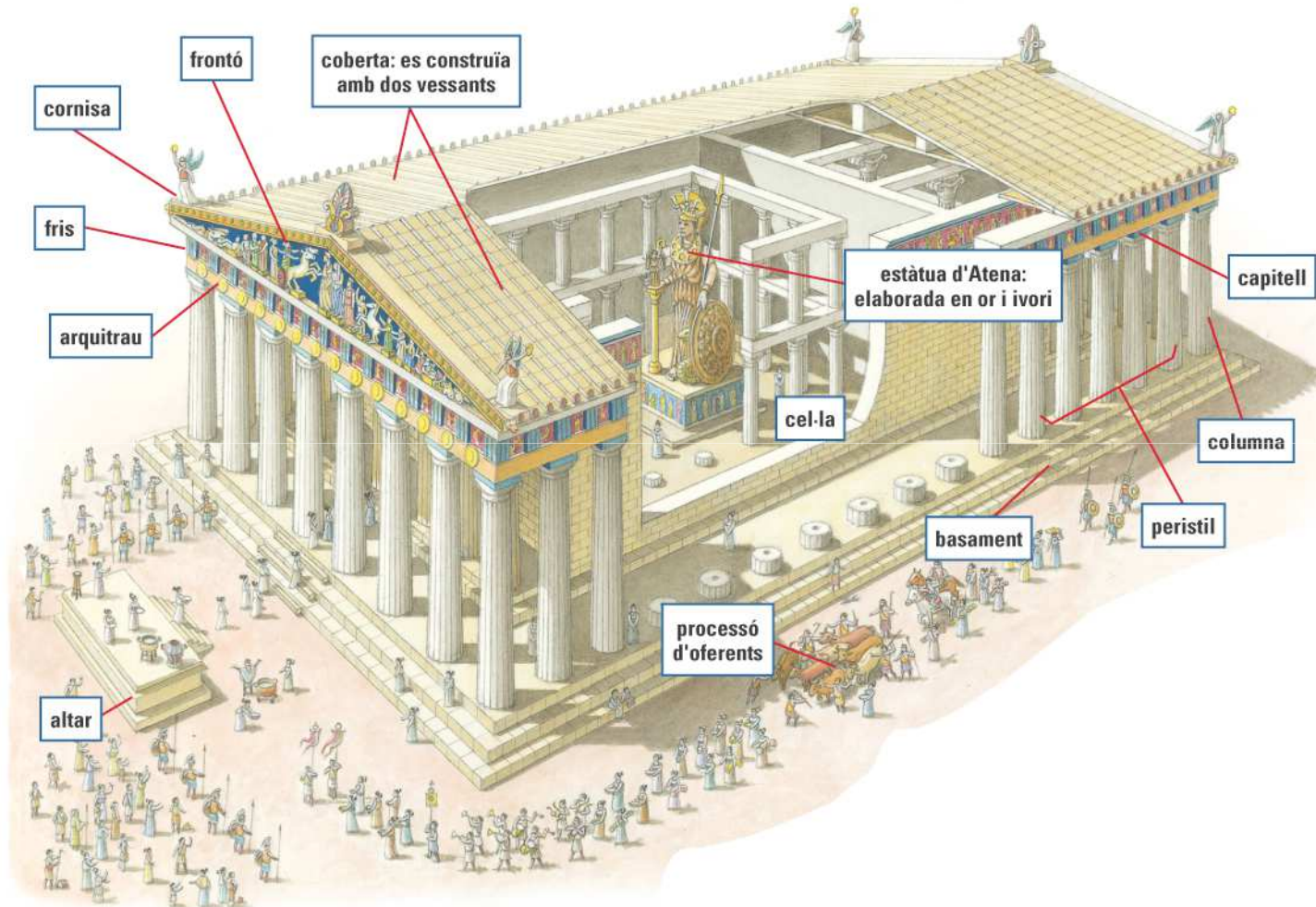
Els edificis civils

A més dels edificis religiosos, els grecs van contruir molts altres edificis:

- **Teatres** on es representaven tragèdies i comèdies
- **Estadis** per a les curses dels atletes
- **Gimnasos** amb banys, piscines i camps d'atletisme
- **Hipòdroms** per a les curses de cavalls
- **Odèons** on se celebraven espectacles i concursos musicals

La façana principal dels temples grecs estava orientada a l'est, lloc per on surt el sol. Així, el primer raig de llum solar il·luminava l'altar i l'estàtua de la divinitat que hi havia dins la cel·la.

cornisa

frontó

coberta: es construïa amb dos vessants

fris

arquitrau

estàtua d'Atena: elaborada en or i ivori

capitell

cel·la

columna

basament

peristil

altar

processó d'oferents

Edificis civils: el teatre

- A més dels edificis religiosos, els grecs van construir molts altres edificis, com teatres, estadis per a les curses dels atletes; gimnasos amb banys, piscines i camps d'atletisme; hipodroms per a les curses de cavalls, i odèons on se celebraven espectacles i concursos musicals.

El teatre

- El teatre era un edifici important de les ciutats gregues. Es construïa a l'aire lliure aprofitant els vessants d'un turó.
- Els actors es cobrien amb unes màscares que indicaven si s'estava representant una tragèdia o una comèdia. Perquè els espectadors els poguessin veure duïen unes sabates amb unes plataformes molt elevades. Les dones no podien actuar i eren els homes els qui representaven els seus papers amb vestits i màscares femenines.

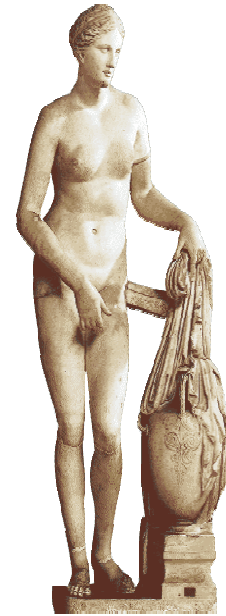
5. L'escultura, la ceràmica i la pintura a Grècia

• 5.1. LA RECERCA DE LA BELLESA IDEAL

- Els artistes grecs acostumaven a decorar els edificis amb escultures. Les estàtues s'esculpien en pedra, marbre o bronze i, originàriament, estaven pintades amb colors vius.
- L'escultura i la pintura gregues van intentar aconseguir representar la bellesa ideal i el moviment. Per això, van fixar les proporcions ideals del cos humà i van desenvolupar un model per representar-lo basat en un joc de proporcions entre les diverses parts del cos: és el que s'anomena cànon.

• 5.2. L'ESCULTURA

- L'escultura de l'antiga Grècia presenta tres grans etapes:
- A l'època arcaica es representaven joves nus (*kouroi*) i noies vestides (*korai*). El cos era tractat rígidament, en posició frontal; l'expressió de la cara era hieràtica i mostrava un mig somriure.
- A l'època clàssica (segles V i IV a.C.) van aconseguir representar el cos humà d'una manera proporcionada i harmoniosa. A més, li donaren agilitat i moviment i la cara transmetia una expressió serena.
- En el període hel·lenístic l'escultura va prendre un sentit més dramàtic i realista, ja que volia plasmar l'expressió de les emocions humanes (dolor, força, tensió). Es va aconseguir també una gran perfecció tècnica en la representació dels vestits i de l'expressió del rostre.

LAOCOONT I ELS SEUS FILLS. Es veu el dramatisme de les cares i les torsions del cos. Representa la mort del troià laocoont, castigat pels déus a morir estrangulat per serps marines al costat dels seus dos fills.

- **5.3. LA CERÀMICA**

- Els ceramistes grecs van ser uns artesans molt hàbils i van crear una gran diversitat d'objectes (recipients per a l'emmagatzematge, atuells per cuinar...).
- Moltes peces tenien belles pintures que representaven tota mena d'escenes. Aquestes imatges ens han proporcionat una informació molt valuosa sobre la cultura i la manera de viure dels grecs.
- Hi ha diversos tipus de ceràmica, però les més abundants són les que es feien a l'Àtica, entre les quals destacaven la de figures negres sobre fons ocre o vermell i la de figures vermelles sobre fons negre.

- **5.4. LA PINTURA**

- Sabem que hi havia molts edificis grecs que estaven decorats amb pintures, però la majoria no s'han conservat. És gràcies a la decoració de la ceràmica que podem conèixer quins temes representaven i les característiques de la pintura grega.

2. La cultura clàssica

• 2.1. EL PENSAMENT RACIONAL

- Els pobles de l'Orient Pròxim creien que molts fenòmens naturals es produïen amb la intervenció dels déus. Tot allò que no entenien ho explicaven i ho justificaven a partir de la intervenció dels déus: aquestes creences les han recollides els mites.
- Els grecs van ser els primers que, basant-se en la raó humana, van mirar de trobar una explicació lògica dels fenòmens que es produïen al seu voltant. Per això diem que Grècia és el bressol de la filosofia i del pensament racional.
- Els filòsofs grecs, per mitjà del diàleg i de la reflexió, van començar a buscar l'explicació dels grans problemes que es plantejaven. Sòcrates, Plató i Aristòtil són els filòsofs grecs que van influir més la filosofia posterior. A les obres sobre lògica, Aristòtil hi exposa les normes per raonar correctament.

• 2.2. ELS ORÍGENS DE LA CIÈNCIA

- Molts pensadors grecs van voler conèixer l'origen i el funcionament de la natura. Els grecs van ser els primers a fer una observació crítica de la realitat i a trobar-hi explicacions científiques.
- Entre aquests pensadors destaquen Tales de Milet, Pitàgores i Euclides, que van fixar les bases de l'àlgebra i de la geometria. Arquimedes és el pare de la física. Els primers tractats de medicina els va escriure Hipòcrates. En geografia Eratóstenes va elaborar un mapamundi amb paral·lels i meridians. En astronomia Aristarc afirmava que els planetes giren al voltant del Sol (heliocentrisme).

- El món conegut en temps d'Eratòstenes.

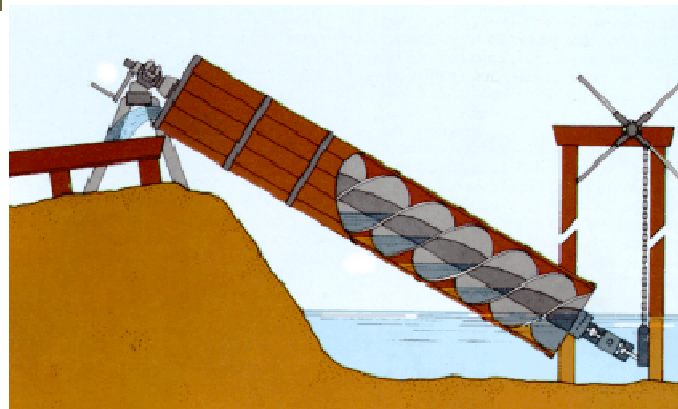
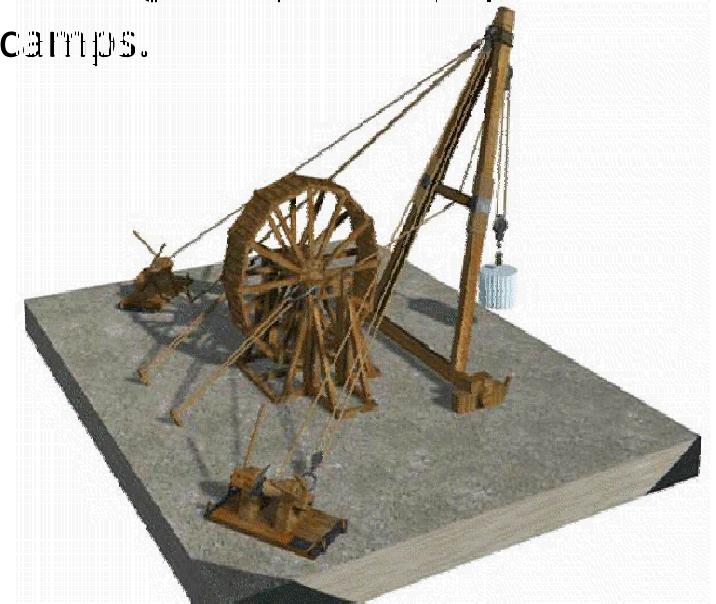
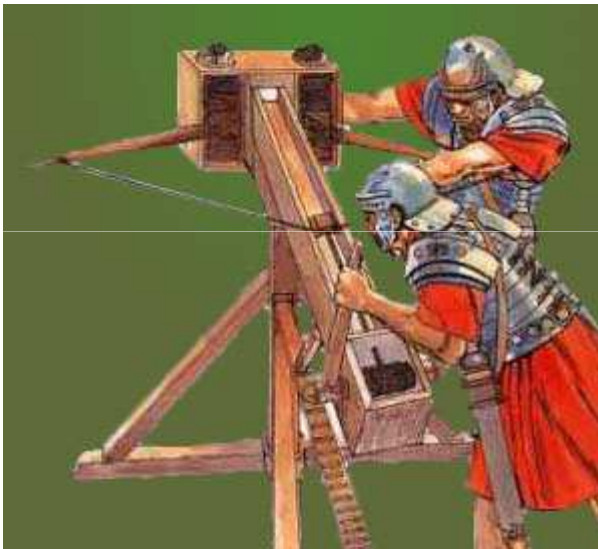

Els avenços tecnològics grecs

La ballesta és una arma que permet augmentar la força de l'arc i llançar projectils més pesants a més distància.

La roda grua permetia alçar grans pesos amb el treball/força dels esclaus.

El cargol d'Arquimedes es feia servir en els sistemes de regadiu per fer pujar aigua del riu fins a les sèquies que irrigaven els camps.

SÒCRATES (470-399 a. C.)

- Pensava que l'ésser humà havia de ser el centre de la filosofia. Creia que existien certeses absolutes, com la veritat, el bé i la virtut.
- La seva manera d'ensenyar als ciutadans era raonant amb ells als carrers de les ciutats per mitjà del diàleg. Aquest mètode va desvetllar molt interès.
- Sòcrates no va deixar cap llibre escrit sobre el seu pensament, i va ser el seu deixeble, Plató, el qui ho va fer.

